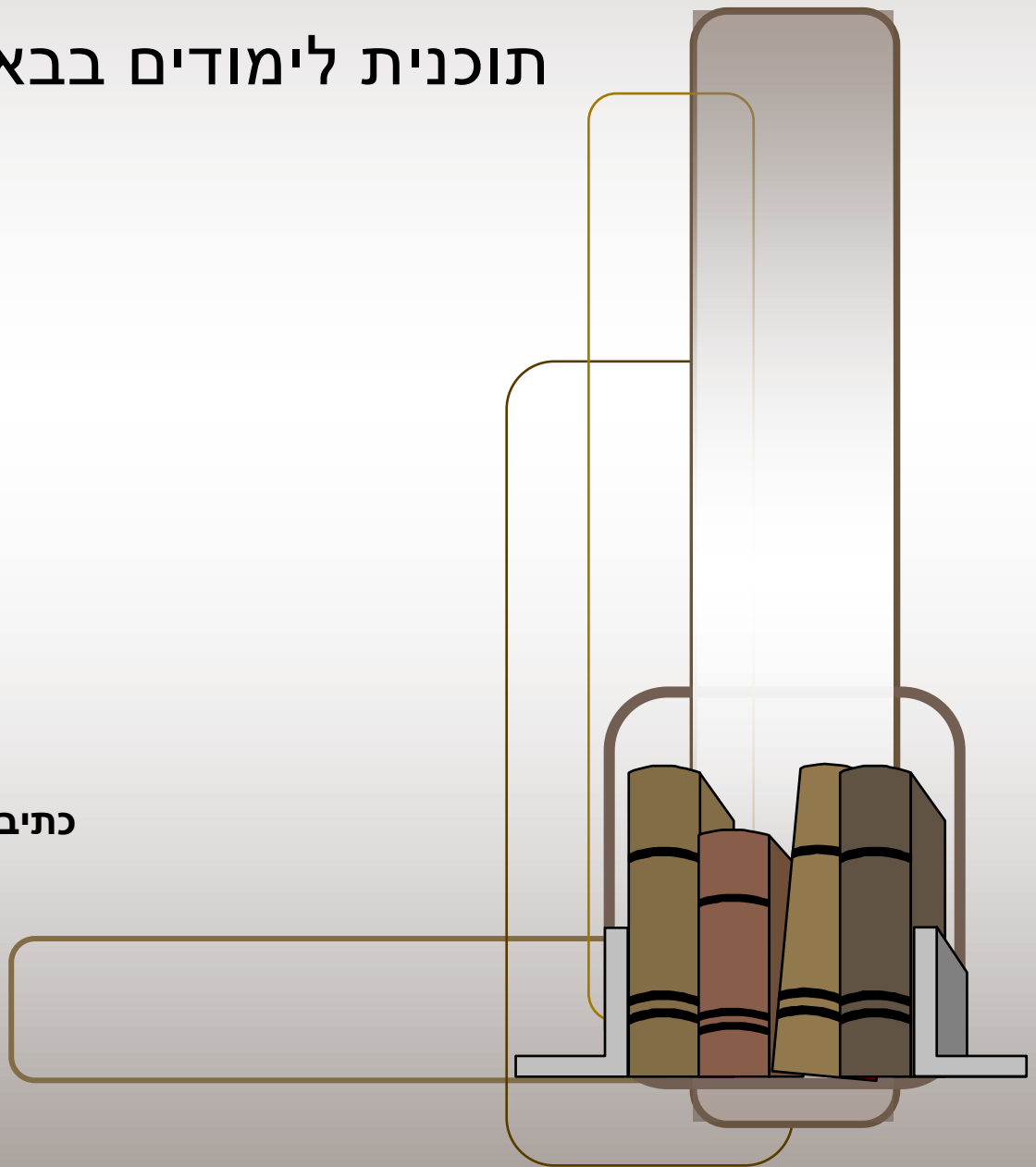

תוכנית לימודים בבאורי תפילה

כתיבה ועריכה: מ. לוין

תוכנית לימודים בבאורי תפילה (כתות ב' ג')

כתה ג'			כתה ב'			
הערות	ש"ש	התפילה	הערות	ש"ש	התפילה	הנושא
יש ללמד על פי תוכנית ההערכות לימים הנוראים וחג הסוכות של החינוך העצמאי (מצ"ב)			יש ללמד על פי תוכנית ההערכות לימים הנוראים וחג הסוכות של החינוך העצמאי (מצ"ב)			חגי תשרי
	2-4*			2-4*		
1. יש ללמד במקביל לנושא "תפילה" הנלמד בשיעורי יהדות ודינים	11*	<ul style="list-style-type: none"> קריאת שמע- פרשה ראשונה תפילת שמונה עשרה 	1. תפילות אלו יילמדו שוב, בעיון מורחב, בכיתה ו' 2. תפילות אלו יילמדו במשך שנה"ל	10	<ul style="list-style-type: none"> ברכות השחר ברוך שאמר אשרי ישתבח 	תפילות של חול
						תפילת ראש חודש
						תפילת שבת
	1	<ul style="list-style-type: none"> ברכות הראיה ברכת הגומל ברכת הריח ברכת שהחיינו 	1. יש ללמד במקביל לנושא "ברכות" הנלמד בשיעורי יהדות ודינים 2. ברכת המזון - בהרחבה נלמד בכיתה ה'	2	<ul style="list-style-type: none"> ברכות הנהנין- ברכות ראשונות ברכת המזון- ברכה ראשונה 	ברכות
	1	על הניסים				חנוכה
	2	ספור המגילה-כללי		2	ספור המגילה-כללי	פורים
יש ללמד על פי תוכנית "בראש כל המועדות- פסח" של החינוך העצמאי (מצ"ב)			יש ללמד על פי תוכנית "בראש כל המועדות- פסח" של החינוך העצמאי (מצ"ב)			חג הפסח
	2-3*			2-3*		
	2	מגילת רות- תוכן		3	מגילת רות- תוכן	חג השבועות

1. בכתה א' - טוב תעשה המורה אם תקדיש זמן להסביר התפילה, בהתאם לזמן וליכולת של התלמידות.

2. במקום שמצורפת (*) למספר ה-ש"ש יתכן צורך לתגבור בשעות מחנכת, או שעות מקצועיות

3. את באורי התפילות הנ"ל יש אפשרות ללמד לאורך השנה

תוכנית לימודים בבאורי תפילה (כתות ד' - ה' - ו')

כתה ו'		כתה ה'		כתה ד'		
ש"ש	התפילה	ש"ש	התפילה	ש"ש	התפילה	הנושא
יש ללמד על פי תוכנית ההערכות לימים הנוראים וחג הסוכות של החינוך העצמאי (מצ"ב)		יש ללמד על פי תוכנית ההערכות לימים הנוראים וחג הסוכות של החינוך העצמאי (מצ"ב)		יש ללמד על פי תוכנית ההערכות לימים הנוראים וחג הסוכות של החינוך העצמאי (מצ"ב)		חגי תשרי
2-4*		2-4*		2-4*		
6	(חזרה והרחבה) ברוך שאמר אשרי ישתבח	4	• ברכות קריאת שמע	7	• השלמת פרשיות קריאת שמע • אדון עולם	תפילות של חול
• הללו קל בקודשו • הללו את ה' מן השמים • מבנה תפלת מנחה		• יעלה ויבוא • ה' זכרנו • מה אשיב		• שני פרקים ראשונים בהלל		תפילת ראש חודש
4	• תפילת מוסף • עיון במוסף לרגלים	3	• תפילת מעין- שבע	2	• לכו נרננה • לכה דודי	תפילת שבת
2	• ברכת החודש • תפילת מוסף	3	• ברכת המזון- המשך	2	• ברכת מעין-שלוש • בורא נפשות	ברכות
2	• רצה והחליצנו • יעלה ויבוא • תפילת הדרך	2	מעוז צור	2	• ספור המגילה- הדגש על פרקים א-ב	חנוכה
• ספור המגילה- הדגש על פרקים ה-ו		1	• ספור המגילה- הדגש על פרקים ג-ד	2	יש ללמד על פי תוכנית "בראש כל המועדות- פסח" של החינוך העצמאי (מצ"ב)	פורים
יש ללמד על פי תוכנית "בראש כל המועדות- פסח" של החינוך העצמאי (מצ"ב)		יש ללמד על פי תוכנית "בראש כל המועדות- פסח" של החינוך העצמאי (מצ"ב)		יש ללמד על פי תוכנית "בראש כל המועדות- פסח" של החינוך העצמאי (מצ"ב)		חג הפסח
2-3*		2-3*		2-3*		
2	• מגילת רות – פרקים ג-ד	3	• מגילת רות – פרקים א-ב	3	• מגילת רות – עיון קל בכתוב	חג השבועות

1. במקום שמצורפת (*) למספר ה-ש"ש יתכן צורך לתגבור בשעות מחנכת, או שעות מקצועיות

2. את באורי התפילות הנ"ל יש אפשרות ללמד לאורך השנה

תוכנית לימודים בבאורי תפילה (כתות ז' – ח')

כתה ח'		כתה ז'		
ש"ש	התפילה	ש"ש	התפילה	הנושא
יש ללמד על פי תוכנית ההערכות לימים הנוראים וחג הסוכות של החינוך העצמאי (מצ"ב)		יש ללמד על פי תוכנית ההערכות לימים הנוראים וחג הסוכות של החינוך העצמאי (מצ"ב)		חגי תשרי
2-4*		2-4*		
10	<ul style="list-style-type: none"> שמונה עשרה עם תוספות לימים מיוחדים מזמור לתודה 	6	<ul style="list-style-type: none"> הודו יהי כבוד ויברך דוד עלינו לשבח 	תפילות של חול
2	<ul style="list-style-type: none"> ברכי נפשי 	3	<ul style="list-style-type: none"> השלמת פרקי ההלל 	תפילת ראש חודש
2	<ul style="list-style-type: none"> סדר קריאת התורה אתה חוננתנו 	3	<ul style="list-style-type: none"> נשמת כל חי ובא לציון 	תפילת שבת
2	<ul style="list-style-type: none"> עיון בסידור התפילה 	2	<ul style="list-style-type: none"> קריאת שמע שעל המיטה 	ברכות
		1	<ul style="list-style-type: none"> מזמור שיר חנוכת הבית 	חנוכה
2		2	<ul style="list-style-type: none"> ספור המגילה- הדגש על פרקים ז-ח 	פורים
יש ללמד על פי תוכנית "בראש כל המועדות- פסח" של החינוך העצמאי (מצ"ב)		יש ללמד על פי תוכנית "בראש כל המועדות- פסח" של החינוך העצמאי (מצ"ב)		חג הפסח
2-3*		2-3*		
2	נושאים ממגילת רות	1	<ul style="list-style-type: none"> אקדמות- רקע ומספר בתים 	חג השבועות

1. במקום שמצורפת (*) למספר ה-ש"ש יתכן צורך לתגבור בשעות מחנכת, או שעות מקצועיות

2. את באורי התפילות הנ"ל יש אפשרות ללמד לאורך השנה

פרקי התפילות בכתות א-ח

התפילות	הכתה
<ul style="list-style-type: none"> • <u>מודה אני</u> • על נטילת ידיים • <u>אשר יצר</u> • <u>המחזיר נשמות</u> • <u>ברכות התורה</u> • <u>אשר נתן לשכני</u> • <u>אדון עולם</u> • <u>שמע ישראל</u>- פרשה ראשונה 	כתה א'
<ul style="list-style-type: none"> • מוסיפים: ברכות השחר - השלמה (כולל יהי רצון הראשון) • ברוך שאמר • אשרי • ישתבח 	כתה ב'
<ul style="list-style-type: none"> • מוסיפים: כל תפילת שמונה עשרה • *שירת הים (אם מתאים לכתה – מוסיפים לאחר שלמדו בתורה) 	כתה ג'
<ul style="list-style-type: none"> • מוסיפים: כל פרשיות קריאת שמע עד גאל ישראל • ראש חודש -שני פרקים ראשונים בהלל 	כתה ד'
<ul style="list-style-type: none"> • מוסיפים: ברכות קריאת שמע- מישתבח עד שמע ישראל • ראש חודש- ה' זכרנו מה אשיב <u>השלמת ההלל</u> 	כתה ה'
<ul style="list-style-type: none"> • מוסיפים: הללו קל בקודשו • הללו את ה' מן השמים (שאר ההללוקות –אם הספקו ללומדם בב"ת) • ראש חודש- תפילת מוסף 	כתה ו'
<ul style="list-style-type: none"> • מוסיפים: הודו • יהי כבוד • ויברך דוד • עלינו לשבח 	כתה ז'
<ul style="list-style-type: none"> • מוסיפים: יגדל- (התפילה תתווסף רק אם ילמד הנושא בשיעור יהדות) • *קורבן התמיד- (רק אם למדו חומש ויקרא) • מזמור לתודה • *שיר של יום 	כתה ח'

הערות:

1. טבלת קטעי התפילה הוגשה לעיונו של מורה הוראה, ועודכנה ע"פ הנחיותיו.
2. תוכנית הלימודים בבאורי תפילה נבנתה – ברובה- בהתאם לקטעי התפילה המוסיפים בכל כתה, כך שפרק הבנה החדש יאמר מתוך הבנה.
3. התפילות המסומנות בקו תחתי- יאמרו בלי שנלמדו תחילה. התפילות האחרות, תתווספנה אחר עיון בהן בשיעור באורי תפילה.
4. תפילה המסומנת ב-(*) תתווסף רק בהתאמה ליכולת הבנות להתרכז בתפילה.

סדר הקדימה בפסוקי דזמרה:

- ברוך שאמר, אשרי ישתבח,
- הללוקה, הללו בקדשו- עד סוף המזמור,
- הללוקה, הללו את ה' מן השמים,
- שאר הללוקות,
- ויברך דוד- עד לשם תפארתך,
- הודו- עד והוא רחום,
- שאר פסוקי דזמרה.

מקורות לעיון

- * סדור אוצר התפילות- הקדמה לעיון תפילה, באור על כל התפילות.
- * עולת תמיד / הרב שמואל הומינר - הקדמה לבאורי תפילה ופרוש התפילות.
- * פנים יפות / הרב הורוויץ - פרוש על דרך החסידות.
- * סדור תפילה למשה - סדור ספרדי, באור פשטני ורעיוני לפי מקורות ראשונים.
- * שערים בתפילה / הרב פנקוס - על מהותה וסגולתה של תפילה.
- * שפתי חיים / הרב פרינדלנדר - באורי תפילות הימים הנוראים.
- * אשי ישראל: פרוש אבני אליהו עפ"י הגר"א,
פרוש שיח יצחק לרב מלצן.
- * טללי אורות / הרב רובין - לקט פנינים על סדר התפילה.
- * מי מרום, י"ג / הרב חרל"פ - מאמר התפילה, על התועלת שבלימוד באורי תפילה.
- * מעיינות חיים / שער עבודת התפילה - על כוחה ומהותה של תפילה.
- * נפש שמשון / הרב פנקוס - מבנה התפילה, דברי התעוררות בעבודת התפילה.
- * נפשי חולת אהבתך / הרב הרבסט - הקדמה על תכלית למוד באורח תפילה.
- * עבודה שבלב / הרב שטרנבוך
- * הארת התפילה / הרב ויסבלום - פרוש התפילות לפי סדרן.

תוכנית הערכות לימים הנוראים

בתכנון ההוראה לימי אלול – תשרי, יש לנו שתי מגמות משלימות: האחת- ללמד מושגים, מסרים, ערכים שיובנו ויופנמו על ידי תלמידותינו, ולשם כך עלינו להתאים אותם לגיל התלמידות ולנקודת המוצא שלהן, ולהשתדל לקרב אליהן את הדברים על ידי סיפורים, משלים ודוגמאות מהחיים. השניה – להקיף את המכלול הרחב של הנושאים ולמנוע "חורים" הנוצרים מאי התיחסות לנושא לאורך כל שנות הלימודים. משום כך, חשוב שכל בית ספר יבנה לעצמו תוכנית המביאה בחשבון את רקע התלמידות, מושגי יסוד הידועים להן, קצב הלימוד האופטימלי שלהן ומספר השעות שהמערכת מקציבה ללימוד.

שאלות מוצא שנשאל את עצמנו:

מה חשוב לתלמידה לדעת על... ?

✓ נערוך רשימה ונציין בה קדימויות.

כמה זמן ראוי להקדיש לכל נושא?

✓ משתנה משנה לשנה בהתאם ללוח.

איך אטעים ואעריב לבנות את המסר?

✓ כל האמצעים הדידקטים מגויסים.

איך אבדוק את רמת הקליטה, ההבנה וההפנמה?

✓ בדיקה מיידית, בשנה זו, ובדיקה חוזרת לעת כזו - בשנים הבאות.

כדאי שכל המורות הנוגעות בדבר, תכרנה את פרטי התוכנית. ממנה הן תלמדנה מהן הנקודות המתחדשות לתלמידות השנה, ועל אלו נקודות יש רק לחזור ולוודא שהן מוכרות.

הלימודים בנושא החגים כוללים שלושה תתי נושאים:

השקפה - דברי התורה והנביאים, מאמרי חז"ל, שיחות גדולים ולקחים מוסריים.

הלכה - דינים הקשורים בחג. יש להדגיש ההבדלים בין דין למנהג.

תפילה - הכרת מבנה התפילה, עיון בתפילות ובפיוטים המיוחדים לחג.

טוב להתייחס לייחודם של הימים גם בשעורי ספרות, לשון, טבע (הרימון, התמר, ארבעת המינים), ציור ומלאכה.

בכתות הנמוכות כדאי לבנות עם הילדות לוח החודש, המתאים לשנה הנוכחית. יהיו בו ציונים של הימים המיוחדים לסוגיהם, צבועים בצבעים שונים: ימי חול, ערבי חגים, חול המועד, שבתות, חגים.

לוח כזה בפינה המפעילה יקנה לתלמידות כתיב א' הכרות בסיסית עם החודש. הילדות מסדרות בעצמן את הכרטיסיות לפי סדר כרונולוגי, ומתוודעות לדברים הקבועים ולא לה שמשנתנים. בכתה ב' תתייחס המורה לתאריכים ולסוגם של הימים, ובג' אפשר לשלב את הלוח בשעורי דינים, כשעוסקים בהלכות שבת, חג וחול המועד.

חודש אלול

הנושאים הכלולים:

שמותיו של החודש וכינויו, רמזים ומשמעותם. - חודש הרחמים והסליחות, אלול, מהותו של החודש – ימי רצון. הסיבות לכך. מה נדרש מאתנו למעשה. ארועים הסטוריים בחודש אלול, והמשתמע מהם – תחילת בריאת העולם בכ"ה בו, מש"ר שהה בשמי מרום, מיתת המרגלים בי"ז באלול. התשובה – מצוות עשה מן התורה. תשובה, תפילה וצדקה... יש מקום להקדים לימוד עניני התשובה, לפני עשרת ימי תשובה, שכן בין כסה לעשור מרובים הנושאים, וחבל לקצר בלימוד זה.

מנהגים

תקיעת שופר – מתי? לשם מה? מה הן התזכורות הקשורות? סליחות (לעדות המזרח ולעדות אשכנז) מתי? מדוע? ממי נלמד? מה אומרים? אמירת "לדוד ה'". הוספת פרקי תהילים. דקדוק נוסף במצוות. התרת נדרים. (בראש חודש אלול, או בערב ראש השנה) אזכורי תפילה ואיחולים, במכתבים ובעל פה.

הצעה לחלוקת נושאים ביהדות לפי כתות.

כתה ב' – אלול, אני לדודי... חודש הרחמים והסליחות. מה עלינו לעשות? השפעת קול השופר. ארי"ה שאג. כתה ג' – אלול-ל-ומל ה' את... איש לרעהו... התשובה כמתנה, הביטוי המעשי של תשובה, ותשובה ותפילה וצדקה... כתה ד' – אלול כימים סגוליים לרחמים, מאז עלה משה רבנו לקבל לוחות שניים, החיובים הנובעים מכך, הקשר של השופר לענין. כתה ה' – אלול- תחילת בריאת העולם והכנה למלכותו של הקב"ה, כיצד אנו ממליכים את הית' עקרי התשובה ויישומם.

כּתה ו' – דברי נביאים על התשובה. כפרה בזמן שבית המקדש היה קים ובימינו, מדרכי התשובה, מקומם של בעלי תשובה.

כּתה ז' – החסד שבתשובה, מדרגות בתשובה, הלכות תשובה לרמב"ם-פרק ז', א-ז
כּתה ח' – פרק ב' בהלכות תשובה לרמב"ם.

באורי תפילה

כּתה ב' - לקים מאבינו מלכנו.
כּתה ג' - התוספות בתפילה בימים הנוראים.
כּתה ד' - לדוד ה'.
כּתה ה' - קדיש, קדושה.
כּתה ו' - אבינו מלכנו.
כּתה ז' - פיוט סליחות במוצאי מנוחה.
כּתה ח' - י"ג מידות של רחמים.

ערב ראש השנה

* אין מברכין את חודש תשרי.
* בערב ראש השנה אין תוקעים בשופר.
* יש נוהגים להשתטח על קברות צדיקים (קצוש"ע קכט, יג)
* נוהגים להתענות עד אחר מנחה. מבקשים סליחה איש מרעהו.
* נוהגים לעשות התרת נדרים.
* מסתפרים ומתרחצים, ולובשים בגדי חג.

ראש השנה

הנושאים הכלולים

מזל חודש תשרי והקשרו לראש השנה, שמות החודש- מקורות ומשמעויות.
תאריך החג. מדוע נחוג יומיים?
שמות החג: כסה, יום הדין יום תרועה יום הרת עולם – מהויות משתמעות.
המקור לחג בתורה (במדבר כט' א') מהי המצווה הכתובה בתורה?
מדוע לא מוזכר יום הדין בתורה?
עניני החג:

- המלכת הבורא ית' – ובכן תן פחדך.. ותמלוך.. מלוך על כל העולם..
- יום הדין – דין לעניני העולם הזה, שלושה ספרים נפתחים, כבקרת רועה עדרו, דין בחודש של מצוות, פרק ג' בהלכות תשובה.
- יום הרת עולם – שנגמרה בריאת העולם, חטא אדם הראשון ונמחל לו,

- עלה במחשבה להנהיג העולם במידת הדין...
- בראש השנה נפקדו אמהות-קריאה בתורה והפטרה,
- בראש השנה יצא יוסף מבית האסורים.
- תקיעת שופר: מצוה מדאורייתא – גזירת הכתוב (במדבר כט') רמזים בתקיעות
(הלכות תשובה פרק ג')
עשרה ענינים בתקיעת שופר. (רס"ג)
ולמעשה – מה עלינו לחשוב בעת התקיעות?

הצעה לחלוקה לכתות

- כתה א' – ראש השנה, יום הדין, שמות ומשמעויות, מה יכולה ילדה קטנה לעשות?
כתה ב' – המקור לחג בתורה, תפקידו של שופר, הרמזים בסימני סעודת הלילה.
כתה ג' – בריאת העולם והמלכת הקב"ה, כוחה של תשובה.
כתה ד' – ראש השנה- יום חסד: סליחה לאדם הראשון, נפקדה שרה, יוסף הצדיק שוחרר מבית אסורים. דין בחודש של מצוות.
כתה ה' - מדוע לא צוין יום הדין בתורה?- כסה. ותשובה ותפילה וצדקה...
כתה ו' – עשרה רמזים בשופר- רס"ג, (מובא בספר התודעה).
כתה ז' – יום הדין לכל באי עולם- הפרט והכלל, אחריות אדם למעשיו, וחובת התשובה.
כתה ח' – תכלית הבריאה- המלכת הקב"ה, תשובה מאהבה ותשובה מיראה, מעכבי התשובה- עפ"י הלכות תשובה לרמב"ם.

דינים

- אוכל נפש, מה בין שבת לחג? (חשוב במיוחד בשנה בה היום הראשון נופל בשבת או ביום חמישי).
אין אומרים הלל, מדוע?
ההוספות והשינויים בראש השנה ובעשרת ימי תשובה, הדין אם שכח.
טיב השופר, זמן התקיעות וסדרן, מאה קולות.

מנהגים

- יש נוהגים להתפלל בגוף כפוף, ובעיקר חשוב להתפלל בלב כפוף ובדמעות.
בלילה הראשון מברכים איש את רעהו...מדוע רק בליל ראשון?
אכילת סימנים – פרוט.
אחר מנחה אומרים 'תשליך' ליד מקום מים.
יהדר לחפש מחזור מדויק היטב להתפלל מתוכו.
חשוב מאד להדגיש ההבדל בין מנהג לדין, עם היחס המכבד למנהג ישראל – דין.

תפילה

מבנה התפילה: שחרית, קריאת התורה, תקיעות, מוסף.תשליך.

מוסף – תשע ברכות. (ולא שבע כבשבת וחג)

יפה תפילת הבנים, שדמעותיהן יותר חביבות, כי המה מהבל פיהם אשר אין להם חטא.

הצעה לפי כתות:

כתה ב' - שמות התפילות ומקומן במחזור- סימניות. מה תתפלל הילדה בבית? כיצד תתנהג בבית הכנסת?

כתה ג' – נוסף סימניה לקריאת התורה. עיון בפרשת העקדה, ובסדר תקיעת שופר.

כתה ד' – עיון במוסף, ספירת הפסוקים (10), המשותף להם. בנות המתפללות בנוסח ספרד- מקומן של התקיעות דמעומד. עיון בקריאת התורה, (וה' פקד)

כתה ה' – שינויים בתפילת ראש השנה שחל להיות בשבת. נתנה תוקף. עיון

כתה ו' – למנצח, ופסוקי קר"ע שט"ן. מבנה של חזרת הש"ץ, מודים דרבנן.

כתה ז' - מקורות הפסוקים במוסף (תורה, כתובים, נביאים, תורה) ומשמעותם.

פיוט – מלך עליון (אפשר וכדאי להאזין לשירה ואף לשיר עם הבנות כדי לעורר רגש).

כתה ח' - באור הקדושה, פיוט וכל מאמינים. תשליך.

דינים

מאחר שרוב הבנות אינן מתפללות בבית הכנסת בקביעות, אפשר לנצל ימים אלה בהם בנות רבות

פוקדות את בתי הכנסת, וללמד מעט הלכות נצרכות.

כתה א – כללי: תקיעות, סימנים, תשליך.

כתות ב'ג' – כיוון מעשי: כיצד תתפלל הילדה בבית? כיצד תתנהג בבואה לבית הכנסת? מה עושים

כששומעים תקיעת שופר?

כתה ד' – ההוספות והשינויים בראש השנה ובעשרת ימי תשובה.

כתה ה' - קדושה וקדיש – בתוך בית הכנסת ומחוצה לו.

כתה ו - 'שבת וחג בתפילה – אין תוקעין בשבת, אין אומרים אבינו מלכנו, הוספות של שבת.

כתה ז' – דיני 'אם שכח' בענין השינויים והתוספות בתפילה, הפסקות בתפילה.

כתה ח' - יומא אריכתא וההשלכות ההלכתיות (סימן קכט, כג'), גם בעניני בשול.

צום גדליה'

ג' בתשרי – יום גדליה – צום השביעי.

צום שתקנו חכמים על הריגת גדליה בן אחיקם, אחר חורבן בית ראשון.

המשמעות-כבתה הגחלת האחרונה ששרדה אחר החורבן, גלות שארית ישראל, והריגת אלפים

מישראל.

שקולה מיתת צדיקים כשריפת בית המקדש.
בכתות הנמוכות המורה תספר על האירוע, ובגבוהותאפשר ללמוד מן הנביא –מלכים ודברי הימים, ואף להוסיף עיון במפרשים.

דינים

צום נדחה כשחל בשבת.
מתענים מעלות השחר עד צאת הכוכבים.
תפילה של תענית ציבור:ציבור- אומרים 'עננו' בין 'גואל ישראל' ל'רפאנו', קוראים בתורה 'ויחל' (שמות לב,יא-יד, לד, א-י)
יחיד אומר אבינו מלכנו בשחרית ובמנחה או בערבית (לפי המנהג), כמו בכל עשרת ימי תשובה.

עשרת ימי תשובה

הימים נקראים 'בין כסה לעשור' – שם המעיד על מהותם. ומנינם שבעה.
התשובה יפה לעולם, אבל בימים אלה היא יותר ומתקבלת מיד.
לכן – מרבים בתפילה ובתחנונים,
מדקדקים במצוות יותר מכל השנה.
אין מתחתנים בימים אלו.

אם יש אפשרות להרחיב בנושא התשובה, הרי זה משובח.

שבת שובה

בערב שבת שובה, כדאי להזכיר לתלמידות את המיוחד לשבת זו, ואת כוחה לתקן שבתות השנה שחלפה. בכתות הגבוהות, אפשר לעיין בהפטרה "שובה ישראל".

ערב יום כפור

כפרות – לפי המנהגים השונים, בתרנגול, בדג או בכסף.
המשמעות של הכפרות.
נוסח הכפרות.
מצווה להרבות בסעודה. אוכלים דגים בסעודה ראשונה ורק בה.
תהליך הכפרה בעברות שבין אדם לחברו.
לפני תפילת מנחה מתרחצים ולובשים בגדי שבת.
בתפילת מנחה אומרים וידוי לאחר שמונה עשרה.
לעת ערב אוכלים סעודה מפסקת.
נוהגים שהאב והאם מברכים את הבנים והבנות לפני ההליכה לבית הכנסת.

יום כפור

נושאים נכללים

גילו ברעדה – יום של חסד וטובה רבה לאדם. חובת האדם לבוא בשערי תשובה, השמחה בהסרת הזוהמה.

עבירות שבין אדם לחברו, אין יום הכפורים מכפר עד...

האומר אחטא ואשוב...

עינויי יום כפור מעלים את ישראל לדרגת מלאכים.

"והתודו את חטאתם" מצוות וידוי מהתורה.

ומודה ועוזב ירוחם – לעומת "אשרי.. כסוי חטאה", איך אין אנו מתבישים מלפני הית' לפרט חטאינו?
..הלוא זה צום אבחרהו..

אנה מפניך אברח – ספר יונה.

אפשרות לחלוקה לפי כתות:

כתה א' - מצוות התשובה. איך מפיסים חברה?

כתה ב' – האומר אחטא ואשוב..קבלה אחת שאפשר לקיים.

כתה ג' – ספר יונה, החובה לחזור בתשוב.

כתה ד' – עבירות שבין אדם לחברו..

כתה ה' – מצוות וידוי, המחטיא את הרבים...(צניעות!)

כתה ו' – הלוא זה צום אבחרהו.

כתה ז' - ספר יונה.בשלי כל הסער...

כתה ח' – אנה מפניך אברח.

תפילה

תפילה זכה (יש נוסח לבנות)

כל נדרי

ברוך שם...

וידוי קצר,

וידוי שלם

הזכרת נשמות

סדר העבודה

עלינו לשבח

מנחה – מפטיר יונה.

נעילה.

בכתות הנמוכות שוב יכינו סימניות לכל נדרי, שחרית, מוסף, קראת התורה, מנחה נעילה, ואם חלילה יש צורך גם יזכור. הבנות תדפדפנה במחזור בהנחיתה של המורה ותמצאנה את התפילות המוכרות להן, ואת שנלמדו לכבוד היום: וידוי, עלינו לשבח, אבינו מלכנו.

אפשרות לחלוקה:

כתה ב' – ברוך שם..

כתה ג' – וידוי קצר.

כתה ד' – כל נדרי.

כתה ה' – וידוי שלם.

כתה ו' – נעילה.

כתה ז' – תפילה זכה.

כתה ח' – סדר העבודה.

דינים

איסור אכילה, שתיה, רחיצה ונעילת סנדל.

איסורי מלאכה וטלטול כבשבת – שבת שבתון.

ילדות קטנות צריכות לאכול ומוסיפות 'יעלה ויבוא'.

מנהגים

נוהגים ללבוש בגדים לבנים, ואין מתקשטים בתכשיטי זהב.

יש הנוהגים לעמוד על רגליהם בערבית ואף ביום, כדי לדמות למלאכים.

טוב להריח בשמים ולברך עליהם, כדי להשלים למאה ברכות.

במוצאי יום כפור מזדרזים להתחיל בבנית הסוכה.

ימים של מצוות – ימים של שמחה

ביום יום הכיפורים לחג הסוכות יש בידינו שעות לימודים מעטות, והעניינים החשובים שעלינו לעסוק בהם בכיתות הם רבים ומגוונים מאד, לכן, צריכה ההיערכות בכל שנה ושנה מחדש להיות מדוקדקת ולהיעשות בתשומת לב מירבית תוך התייחסות ללוח השנה ולמספר ימי הלימוד.

להלן נפרט רשימת נושאים, אשר אותם נרצה להקיף, בצורה מדורגת (ספיראלית) במהלך שמונה שנות הלימוד.

בין יוה"כ לסוכות

מחיל אל חיל – השתדלות עם קדושים להרבות במצוות.

הקשר ההיסטורי – ימי שמחה מאז נחנך המזבח בבית ראשון, על ידי שלמה המלך.

מקומם של הימים בלוח השנה – הדגשה של ערב חג, חג, חול המועד, שבת חול המועד, הושענא רבה, שמיני עצרת, שמחת תורה ואסרו חג.

סידור לפי סרגל הזמן והתאמה לתאריך.

מצוות החג

המקור לחג מהתורה: ויקרא כ"ג, ל"ד – מ"ד.

שבע מצוות החג מהתורה – "שבע שמחות את פניך"...

4 מינים, סוכה, קרבן חגיגה, שמחה.

שמחה – מצוות עשה מיוחדת לחג הסוכות, נזכרת בשלושה ציוויים בתורה (שם).

ניסוך המים – הלכה למשה מסיני.

חיבוט ערבה, בהושענא רבה – מנהג נביאים.

ארבעה מינים

שמותיהם וכינוייהם, מספרם, כשרותם והידורם.

הסמליות שבימנים – רמז לאיברי האדם, רמז לארבע כתות בישראל, רמז להקב"ה ולאבות האומה.

פרוט קצר של הדינים הקשורים בארבעת המינים ובאופן נטילתם (מה ביד ימין ומה בשמאל, עוקץ למעלה, למטה, נענועים, ברכות (לבנות אשכנז)).

סוכה

הסיבה מהתורה לישיבה בסוכה.

הסוכות במדבר – ממש או ענני כבוד (ביציאה ממצרים, השלמה לאמונה שנבנתה במהלך עשר המכות, ובימינו חיזוק מידת הביטחון).

סוכות בתשרי ולא בניסן.

ישיבה בסוכה מתוך שמחה ואהבה.

ניסוך המים

כל השנה, עם כל קרבן שמוקרב מובאת מנחת סולת בלולה בשמן, ויין לניסוך. בסוכות – רק בקרבן התמיד של שחר, מנסכים נסך של יין ונסך של מים. ניסוך המים – הלכה למשה מסיני, ונעשתה בשמחה רבה. שמחת בית השואבה – השמחה שלוותה את שאיבת המים וניסוחם "ושאבתם מים בששון". שמחה של מצווה – כדוד המלך המפזז לפני הארון. בית השואבה – "ששם היו שואבין רוח הקודש" (שמעוני בראשית פרק כ"ט). ניסוך המים - בלי טורח אדם. בימינו – שמחת חג – קריאת שיר המעלות, הקשר לעבודת בית המקדש. במקדש : שבעים פרי החג, קרבנות העולה, המשמעות והמסר לישראל ולעולם.

חול המועד

צריך לכבדו; במאכל, במשתה, בבגדים נאים ולשומרו בביטול מלאכה. המבזה את המועדות ... (אבות ג'). מלאכת דבר האבד.

תפילה

בחג מתפללים שחרית של יום טוב, הלל שלם, הקפות ומוסף (יש מקיפים אחר מוסף). בחול המועד – שחרית של חול עם "יעלה ויבוא", הלל, הקפות ומוסף. שבת חול המועד – סדר תפילת שמו"ע של שבת + יעלה ויבוא, ובמוסף של חג ומזכירים שבת. קריאת התורה של חג. קהלת – קריאת המגילה, כדאי ללמד מי חיברה, תוכנה, והקרה לחג הסוכות. בשמיני עצרת – תפילת גשם (גבורות גשמים - משיב הרוח). ("יזכור" – לאלו שצריכות ל"ע).

מנהג ההקפות הוא זכר למקדש

דברי הריצוי והתחינה שאומרים בשעת ההקפות נקראים "הושענות". הושענות – עשר תפילות, ובכל אחת עשרים ושנים פסוקים סדורים ע"פ א'-ב'. למנהג ספרד – הפיוטים נאמרים לפי סדר קבוע בכל שנה. למנהג אשכנז - נאמר כל יום פיוט לפי היום בשבוע והיום בחג. פיוט הפתיחה והסיום שווים לשני המנהגים.

הושענא רבה

עניינו של היום – גמר חיתום של הדין, (מכאן הברכה "פתקא טבא").
מדברי נביאים (חגי, זכריה ומלאכי) נוטלים בו ערבות – חביטת הערבה (להתייחס לפרטים המעשיים).

הפרידה מהסוכה

בהושענא רבה קודם חשכה.
אוכלים בסוכה דבר קל, שאין בו סעודה, מברכים ברכה אחרונה ואומרים "יהי רצון".

שמיני עצרת

רגל בני עצמו, אינו קשור לסוכות, אלא סמוך לו.
הקשר שבין שמיני עצרת לחג הסוכות.
משה רבנו תיקן להם לישראל לקרוא בתורה בכל שבוע. חכמים קבעו איזו פרשה תיקרא בכל שבת, עד להשלמת התורה בכל שנה.
הקשר בין סוכות ושמיני עצרת ל"שמחת תורה".
קריאת התורה – הכל עולים לתורה.
"כל הנערים" – "המלאך הגואל" ...
חתן "תורה", חתן "בראשית", חתן "מעונה" – כל עדה ומנהגה .
שבע הקפות לכבודה של תורה.

אסרו חג

כל העושה איסור לחג באכילה ובשתיה, כאילו בנה מזבח והקריב עליו.
בזמן שבית המקדש היה קיים, לא הספיקו להקריב את כל קורבנות עולי הרגלים בחג, לפיכך, היו מקריבים את קורבנות היחיד (עולות ראייה ושלמי חגיגה) ביום שאחרי החג. ולכן, נקבע כיום שהוא כמעין חג, לעניין שמחה, אכילה ושתייה. אך אין בו איסור מלאכה כלל.
קשה עלי פרידתכם...

הלכה :

- מבנה הסוכה, הסכך, נוי סוכה (מנהג), חובת הישיבה בסוכה (למי ובמה) והברכה.
- דיני ארבעת המינים – אופן קיום המצווה (מה ביד ימין ושמאל, לפני ואחר הברכה, הברכה ו"שהחיינו", לפי מנהג כל עדה), הנענועים.
- שבת ויום טוב – זהה ושונה – אוכל נפש, מלאכות שהותרו : לישה, אפייה, שחיטה, בישול, הוצאה מרשות לרשות, העברת אש (לצורך אוכל נפש והותר גם לצורך הנאת החג - הדלקת הנר).
- דיני חול המועד מפורטים בתכנית הלימודים בדינים, בחלק של כיתה ה'.

בס"ד

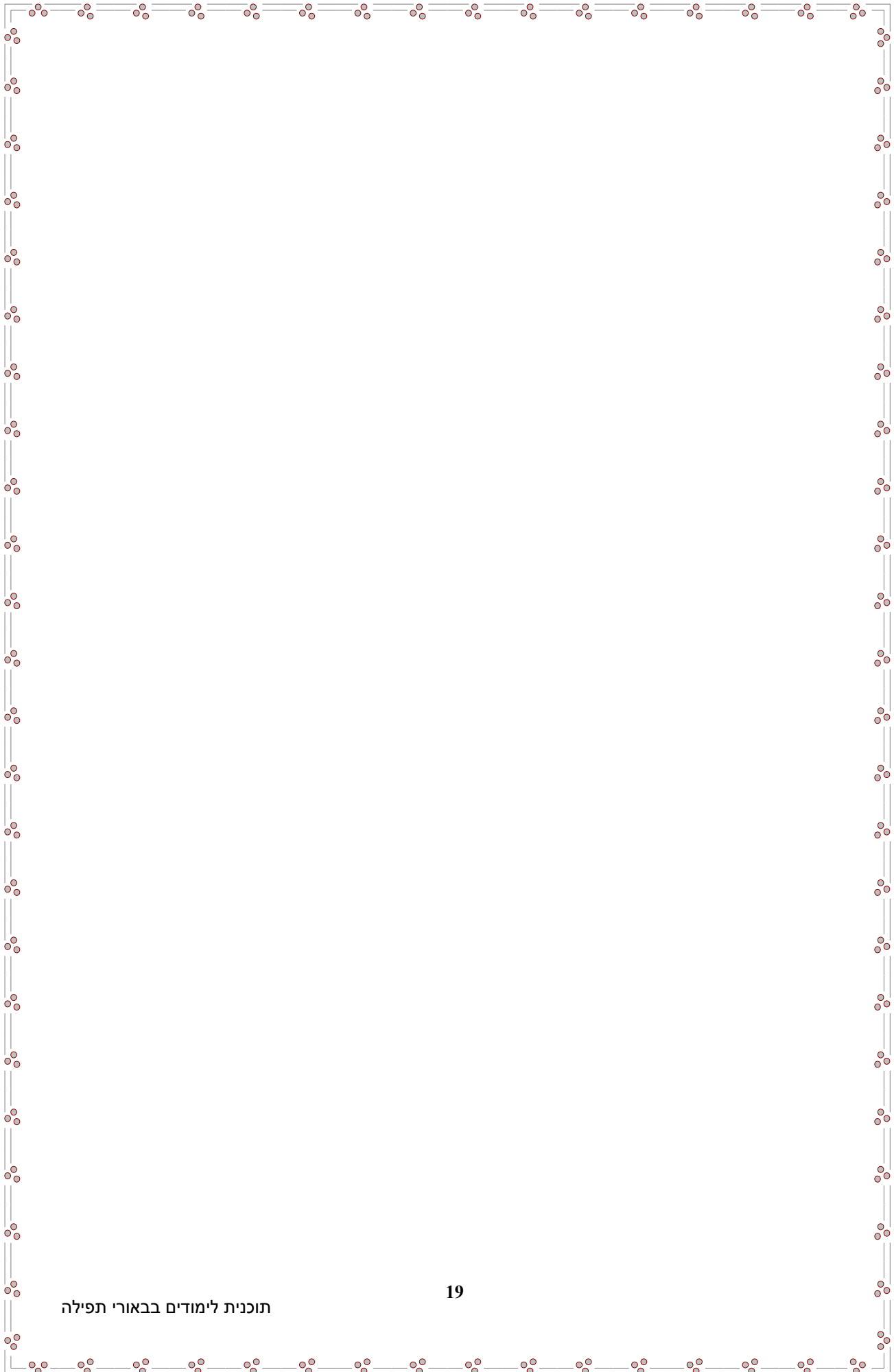
בראש כל מועדות נשאת פסח

שואלין ודורשין

תכנית למורים
להוראה בכיתות
בשכבה הבינונית והגבוהה

להעברת התכנים
הקשורים לחג הפסח
ולשלושים הימים הקודמים לו

תכנית זו
היא בגדר הצעה בלבד
ואינה באה לגרוע משום תכנית

והגדת לבנך ביום ההוא

"שואלים ודורשים בהלכות הפסח, קודם לפסח שלוש יום". (טור או"ח סי' תכ"ט), ובאר ב"בית יוסף", כי זאת כדי שיהיה להם שהות רב כדי להתעסק בטחינת החיטים, אפית המצות, הגעלת הכלים ובעור החמץ, כי אלו דברים שאין להם תקנה. כלומר, שאין באפשרות להשהותם תוך החג הואיל ויהיה חייב כרת. מה שאין כן בשאר החגים והמועדים.

מחנך נכבד, אם אמרו חז"ל כך על העשייה, קל וחומר על למידת החומר, זו העוסקת בתחומים נכבדים אלו, שאלו "דברים שאין להם תקנה". חובתנו כמחנכים ולהגיע לידיעה ושליטה מלאה אצל התלמידים ברמה נאותה ומקיפה. וכמורים להעביר את המסרים החשובים אשר טומן החג בצפנו ולהפנים אותם, ללמוד את הלכות החג, לשנן אותן

מכיוון שגאולת ישראל ממצרים הינה תחילתו של תהליך מתן התורה לעם ישראל, הרי שחג הפסח הינו יחידה אחת המתפרסת על פני תקופה. לכן, עיסוקנו בנושא יהיה גם הוא על פני התקופה שממחרת ימי הפורים ועד מחרת הפסח, תחת הכותרת: "שואלין ודורשין".

"בראש כל מועדות נשאת פסח". כך אומר הפייטן ב"הגדה". ובארו בעלי המחשבה במשמעות הדברים, כי חג הפסח הינו ראש וראשון לכל המועדות, והינו החשוב מביניהם. משכך, הימים הבאים טרם החג הינם בעלי חשיבות עמוקה ומיוחדת. הבה ננצל אותם לעסוק בהלכות חג קודם החג ולהפיק את המירב מתקופה זאת.

* * *

הזמן העומד לרשותנו קצר. אין לנו הקצאת זמן מיוחדת ונכבדה על מנת להעביר את הנושא לפרטיו, אך למרות המצע הקצר העומד לרשותנו, אין אנו יכולים לפטור עצמנו ממנו. לכן, יש לתכנן היטב את העברת החומר, את העדיפות בנושאים השונים, ולבנות תכנית מפורטת לפעילות התלמידים. ברור, שאין לעמוד על הלכה מסוימת מעבר לזמן הראוי ובזאת להפסיד מללמוד את ההלכות האחרות. יש גם לזכור, כי לפעמים הסביבה הטבעית של התלמידים אינה "עשירה" (בלשון המעטה) וגם בידיעת ההלכות והחומר, כך שלפנינו, בעת הזאת, עומדת הזדמנות פז, כמצווה שהזמן גרמא, אשר אפשר כי לא תשוב, לכן, הננו מצווים "תאיר כאור יום חשכת לילה".

הננו להמליץ בזאת, לערוך מחברת נושא לסיכום הנלמד, תחת הכותרת "שואלין ודורשין", ואשר בה יסכמו התלמידים את הנלמד לפי נושאים, יענו על שאלות ויבצעו עבודות. הניסיון מוכיח, כי מחברות כגון אלו, היו לחוויה רוחנית - לימודית אצל התלמידים ונשארו חקוקים כך בזיכרונם, גם בחלוף השנים.

חלוקת החומר :

החומר המובא לפניכם, הינו חומר המלוקט באופן תמציתי "מן הגורן ומן היקב". העקרון השולט בדפים שלפנינו הוא, העלאת הנושא ורישום אודותיו במספר מילים, לשימת לב המחנך, כאשר הוא בשעור ירחיב את הדברים, יבאר מושגים משתלבים ומוסיף נופך כהנה וכהנה, בהתאם לרמת התלמידים והרשאת הזמן הניתנת לו.

באשר לעדיפויות בנושאים, הרי שמטבע הדברים יעדיף המחנך קודם כל לעסוק בנושאים עיקריים, כמו; החמץ ביעורו והשבתתו, המצוות בליל הסדר וכו', ורק אחר כך לעסוק בנושאים החשובים פחות. כמובן, שלנגד עינינו עומדת המטרה החשובה, כי התלמיד ירכוש לעצמו מושגים ככל היותר בכל הנושאים העומדים על הפרק. אך ידענו גם ידענו, כי הדבר כרוך ותלוי באפשרויות השונות, בשכבת הגיל, ברמת אוכלוסית התלמידים וברקע שמהם היא באה.

יחד עם הקניית ההלכות, חשוב שתהיה לתלמידים ידיעה ברורה והבחנה בהירה, בין מצוות "דאורייתא" לבין חיובים "דרבנן" ובין מנהגים כאלו ואחרים שהתקבלו בעדות השונות. כמו כן, חשובה מאד ההתלהבות והבעת הרגשות, אשר יקרין המחנך בעת הוראתו את עניני החג. ההלכות הנלמדות הינם בגדר עשה ולא תעשה, אך ברובם באים בעקבות רעיון או מסר אשר אנו אמונים עליו. התלמידים חייבים לקלוט את המסרים הללו וגם הדוגמה האישית היא אחד המוטיבים המרכזיים בהוראתם. התלמידים יזכרו לדורות את האופן בו המורה העביר את נושא הפסח. יש להקרין לתלמידים את "הקולות והברקים" המתלווים ל"עשרת המכות", ליציאת מצרים ולקריעת ים סוף... ועל כגון זה נאמר "וכל העם רואים את הקולות ואת הברקים וקול שופר חזק מאד". ואז, "משה ידבר"...

ללא כל ספק, בחוברת זו אין התיימרות להוות מאסף מושלם לכל הכתוב והנאמר בספרים, על התקופה הנדונה. וכן, אין אנו מתיימרים לעשות כן. אולם, השתדלנו להעלות את הנושאים ומעט דברי הסבר עליהם על מנת להאיר ולהעיר את שימת לבכם, המחנכים, להקל על עבודתכם.

"שגיאות מי יבין" - אמר הכתוב. כפועל יוצא, אנא מנייכו, באם יש לכם הערות והארות, העבירו נא אותן אלינו ובכל התחומים. נשתדל להעמיד דברים על דיוקם ולשכללם ביתר שאת ועוז בעת ההפקה הבאה.

יהי נועם ה"א עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו וכו'.

הרשות נתונה מראש על מנת ללמוד וללמד.
אך הזכויות להפקה שמורה לעורכים
עפ"י ההלכה ועפ"י כל חוק.

בברכת פסח כשר ושמח
ונזכה לאכול מן הפסחים
העורכים

קודם הפסח

חודש ניסן :

בטור או"ח נפסק : שואלים ודורשים בהלכות הפסח, קודם לפסח שלושים יום. (תכ"ט). ומבאר בעל הבית יוסף, כי זאת כדי שיהיה להם שהות רב כדי להתעסק בטחינת החיטים, אפית המצות הגעלת הכלים ובעור החמץ. כי אלו דברים שאין להם תקנה. כלומר, שאין באפשרות להשהותם תוך החג הואיל ויהיה חייב כרת. מה שאין כן בשאר החגים והמועדים.

מעלת וגודל הימים:

בספר "חסד לאברהם" (זקנו של החיד"א) כתב: בכל שנה שלושים יום קודם לפסח, עושה הקב"ה לישראל "משוא פנים", וברוב חסדיו מתחיל להוציא אותם, את ישראל, מהיכלות הטומאה, מעט מעט.

שמות החודש :

על פי התורה:

- א. החודש הראשון - עפ"י הנאמר : "ראשון הוא לכם לחודשי השנה".
- ב. חודש האביב - עפ"י הנאמר : "היום אתם יוצאים בחודש האביב".

על פי הכתובים:

חודש ניסן - עפ"י הנאמר: "הניצנים נראו בארץ" (ניצן - ניסן מתחלפים)

ניסן מזלו טלה

אמר ר' יהושע : בניסן, נברא העולם, נולדו האבות ומתו, נולד יצחק, נגאלו ישראל ועתידין להיגאל.

פרשנות בשמות החודש:

- א. אביב - אב י"ב, כלומר : אב לי"ב חודשים
- אביב, שהתבואה מתמלאת בו באביב (בקשיה).
- ב. ניסן - חודש שנעשו בו ניסים לישראל

רובו של ניסן :

רובו של חודש ניסן הם ימים טובים :

13 ימים הינם ימי הקרבת הקורבנות ע"י הנשיאים לחנוכת המזבח.

9 ימים של חג הפסח (כולל ערב חג ואסרו חג)

לכן, מכיוון ש- 22 יום הינם ימים טובים, רוב חודש ניסן, לכן, אין אומרים תחנון, צדקתך צדק בש"ק ואין מתענים בהם חוץ מחתן וכלה ביום חופתם ובכורות בער"פ.

ברכת האילנות :

נפסק להלכה: "היוצא בימי ניסן ורואה אילני פרי מבלבין, מברך ואומר: "בא"ה אמ"ה שלא חיסר בעולמו דבר וברא בו בריות טובות ואילנות טובים ליהנות בהם בני אדם".

למעשה אנו נוהגים להקפיד על:

- א. לברך רק במשך חודש ניסן.
- ב. לברך על 2 אילנות.
- ג. לברך על אילני פרי (יש נוהגים, רצוי שיהיו גם פריחה וגם פרי על האילן).
- ד. שיהיו אילנות שעברו שנות ערלתם. (ויש שאין מקפידים).
- ה. להקפיד לברך רק פעם אחת בשנה בלבד.

קמחא דפסחא :

נהגו בכל תפוצות ישראל לחלק לנזקקים שבקהילות "מעות חיטים", וזאת כדי שאפילו עניי שבישראל יסב בדרך חרות לשולחן הסדר בליל התקדש החג. ולכן, נהגו לאסוף מיד לאחר יום הפורים מעות לצורך מטרה זו.

ראוי לכל אחד מישראל לתרום למפעלי "קמחא דפסחא". כי מה טעם יש לו לאדם המיסב לשלחן הסדר שלו ובשכנתו מיסב אדם אשר אין לו מצות למצווה ויין ל – 4 הכוסות.

חביבות המצווה :

נוהגים שלא לאכול מר"ח ניסן מצות כל שהם (אפילו של חמץ), וזאת כדי שיאכל מצת מצווה לתיאבון בליל הסדר.

שבת הגדול :

שבת הסמוכה לראשון של פסח מכונה "שבת הגדול". וזאת מפני :

- * על שם הנס ה"גדול" אשר התרחש להם לישראל. וזאת כאשר המצרים הבחינו כי היהודים קושרים שה - אלוהיהם של מצרים - למיטתם ושתקו.
- * בה, בשבת זו התחילה הגאולה. וזאת, משום שבכל מוצאי שבת חזרו ישראל לעבודת הפרך שלהם. ואילו במוצאי שבת זו (בעשירי בניסן) כבר לא חזרו לעבודת הפרך שלהם - הרי "שבת גדולה".
- * מפני שבשבת זו דורש "גדול" בתורה לפני המון העם, על מצוות קרבן הפסח ואכילת מצה ומרור, מהות החג, "תשבתו" ושאר מצוות החג.
- * בשבת זו נצטוו ישראל על מצוות ה"פסח", והנכנס למצוות הריהו כ"גדול".
- * על שם הפטרת השבת, בה נאמר: "הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא, לפני בא יום ה' הגדול והנורא". (שבתות נוספות נקראו ע"ש המפטיר או ההפטרה. אפשר לסקור את שבתות שובה, חזון נחמו וכו')

ברכי נפשי ו"הגדה":

בשבת הגדול פוסקים לומר "ברכי נפשי" (הנאמר במנחה בכל שבתות החורף). בקיץ אומרים פרקי מסכת אבות. בשבת הגדול נוהגים לומר מ"עבדים היינו" ועד "לכפר על כל עוונותינו" מתוך ההגדה של פסח.

לכבוד ה"חג":

צריך להיזהר, שכאשר קונים או מכינים מצרך לכבוד החג, ובפרט כאשר עוסק בבשר, אין לומר "זה לפסח". מפני שמשמע כי מקדישו לשם "קרבת פסח". אלא, יש לומר: "זה לכבוד החג" או עבור ה"חג".

החודש אשר בו ישועות מקיפות:

ב"וצרות" לפרשת החודש נאמר: "החודש אשר בו ישועות מקיפות".

- * הביאור לפי הפשט, כי בחודש הזה נושעו ישראל בהרבה ישועות, עד שהיו מוקפים בהם.
- * חכמי הדרש נהגו לומר: בחודש זה הקב"ה מקיף (נותן בהקפה) ישועות לכלל ישראל אפילו שאינם ראויים, מחמת אהבתו להם.

בעור החמץ:

נמנה את המצוות מהתורה הנהוגות בזמן הזה -

1 מצות עשה

5 מצוות לא תעשה

א. מצוות עשה, לבער חמץ מהעולם מחצות היום (י"ד) ומעלה.

המקור: "אך ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכם" (שמות י"ב ט"ו)

המצווה: להשבית את החמץ ביום י"ד (לפני זמן איסורו) באחד מאופני הביעור.

ב. מצוות לא תעשה, שלא לאכול חמץ ביום י"ד בניסן מחצות היום ואילך.

המקור: "לא תאכל עליו חמץ" (דברים ט"ז ג').

המצווה: שלא לאכול חמץ בזמן הקרבת קרבן פסח מחצות יום י"ד ואילך.

ג. מצוות לא תעשה, שלא יראה לו חמץ כל שבעת ימי חג הפסח.

המקור: "ולא יראה לך חמץ ולא יראה לך שאור בכל גבולך" (שמות י"ג ז')

המצווה: שלא יראה חמץ בכל מושבותינו כל שבעת ימי הפסח.

ד. מצוות לא תעשה, שלא ימצא חמץ ברשותו כל שבעת ימי החג.

המקור: "שבעת ימים שאור לא ימצא בבתיכם" (שמות י"ב י"ט).

המצווה: שלא ימצא חמץ ברשותנו כל ימי הפסח.

ה. מצוות לא תעשה, שלא לאכול חמץ כל שבעת הימים.

המקור: "ולא יאכל חמץ" (שמות י"ג ג').

המצווה: שלא לאכול חמץ מחמשת מיני דגן בפסח.

- ו. מצוות לא תעשה, שלא לאכול תערובת חמץ כל שבעה.
המקור: "כל מחמצת לא תאכלו" (שמות י"ב כ').
המצווה: לא לאכול מדברים שיש בהם חמץ (בתערובת)

מהו חמץ?

- * כל אחד מחמשת מיני דגן (חיטה, שעורה, שיפון, שיבולת שועל וכוסמת), אשר באו במגע עם מים ושהו לאחר מכן ללא אפיה או מעשה במשך זמן (18 דקות) - החמיצו.
- * הסימנים המעידים על החמצה הינם נפיחות והסתדקות.
- * העדר סימן אינו הוכחה לאי החמצה.

מעמד החמץ:

החמץ לאחר זמן איסורו הרי הוא:

- א. אסור באכילה, בהנאה ובהשהיה ברשותו.
- ב. איסורו אפילו ב"משהו" ואינו בטל אפילו באלף כנגדו.
- ג. אסור אפילו ע"י "תערובת".
- ד. גם הבליעה, בכלים ובשאר דוממים, אסורה.

הנזהר ב"משהו" חמץ:

כתב האר"י: כל מי שנזהר במשהו חמץ בפסח, מובטח לו שלא יחטא כל השנה כולה.

איך מבערים החמץ?

- * מדאורייתא - די בביטול החמץ בלבו וכבר אינו שלו, ואינו עובר עליו
- * מדרבנן - חייב בביעור בפועל.
- * הטעם לבדיקה: שמא יבוא לאוכלו, ושמא לא גמר בלבו.
- * הערה: גם הביטול וגם הבדיקה, הכל לפני זמן איסורו.

צורות הביעור:

אפשרויות הביעור הם: שריפה, זריה לרוח, הטלה לים, או פסילה מאכילת כלב.

השבתת החמץ מרשותו:

- כדי לקיים מצוות "תשביתו", תקנו חכמים את הבדיקה. (טעמים דלעיל).
- הבדיקה נערכת באור ליי"ד בניסן.
- הבדיקה היא בחורין ובסדקין ובכל מקום שיש חשש שהכניסו שם חמץ.
- הבדיקה נעשית לאור נר יחיד.
- במקום שנמכר לגוי או הושכר לו אין צריך בדיקה.
- בודקים בכל מקום (אפילו שניקו שם יש צורך לבדוק).
- לפני הבדיקה מברך (על בעור חמץ) ואין להפסיק כל משך הבדיקה.

- נוהגים להטמין י' פתיתים שלא יברך לחינם. (כדאי לרשום מקומם ולוודא אח"כ שנמצאו).
- מה שמוצא בבדיקה ישרוף בערב פסח, לפני זמן איסורו.

ביטול החמץ :

- ביטול החמץ מועיל רק טרם זמן איסורו.
- אומר "כל חמירא" (להסביר לתלמידים את נוסח הביטול).
- את ביטול החמץ יכול לומר בכל לשון שמבין.
- את נוסח הביטול אומר פעמיים -
  - א. בערב בסיום הביטול .
  - ב. בבוקר המחרת לאחר שרפת החמץ.

שרפת החמץ :

- קודם זמן איסור (בשעה חמישית), עושה לו מדורה לעצמו ושורף החמץ.
- לאחר שנפסל מאכילת כלב, מבטלו שוב בלבו.
- יש גם לבדוק את כיסי ושיפולי הבגד שלובש מחשש חמץ שנשאר שם.

מכירת החמץ :

- לפני זמן איסור, יש ליהודי אפשרות למכור את חמצו לעכו"ם.
- הרב מרכז את המכירה בשליחות הקהל כאשר המוכר עושה "קניין" בהגבהת "כלי".
- עקרון המכירה שהנכרי קונה את החמץ בער"פ ומוכר בחזרה במוצאי שביעי ש"פ.
- עדיף כי המקומות בהם נמצא החמץ יהיו מסומנים ורשומים, ואין להשתמש במקום כרגיל.
- נוהגים שלא מוכרים לנכרי במכירה זו "חמץ בעין".

הגעלת הכלים :

- בליעת החמץ בכלי היא גם אסורה.
- הכלל בהגעלת הכלים - כבולעו כך פולטו
- יש כלים שאפשר להגעיל ויש כלים שאין אפשרות להגעילם.
- בכלים שתשמישם ע"י האור, מלבנם.
- כלי זכוכית יש אפשרות לשרייתם במים, 3 מעל"ע (והחלפה כל מעל"ע).
- יש דברים שאפשר להכשירם ע"י עירוי מכלי ראשון.
- למנהג הספרדים, כלי זכוכית תתכן הכשרתם בהדחה במים

ושמרתם את המצות

יסודות בענייני הכנת המצות:

שמירה מפני חימוץ :

שמירה מפני חימוץ היא בכל השלבים של התהליך –

1. בקצירה ואחריה - מפני גשם, טל ורטיבות
2. באחסנה - מפני רטיבות והזעה
3. בטחינה - מפני רטיבות והזעה
4. בלישה - מפני שהייה והתחממות.

סוגי שמירת הקמח למצה :

יש שני סוגים בשימור הקמח למצות עבור הפסח -

- א. שימור משעת קצירה - שמירה בפועל מרגע הקצירה
- ב. שימור משעת טחינה – גרעיני החיטים נבדקו טרם טחינה ונמצאו שאינם נבזיזים, תפוחים או בקועים.

סוגי טחינת הקמח למצה :

יש שני סוגים בטחינת הקמח למצות עבור הפסח -

- א. בריחים של יד - טחינה בריחים המופעלות אך ע"י עבודת יד. (רש"י)
- ב. ברחיים של מכונה - טחינה בריחים ממונעות. (רש"מ)

עבודת יד ומכונה - (להדגיש, שצורת המצה אינה מעידה על סוג העיבוד)

נחלקו הפוסקים בנוגע לקיום החיוב "לשמה" באמצעות מיכון חשמלי או אוטומטי.

- דעת חלק מהם כי אין אפשרות לפעול "לשמה" באמצעות מכונות חשמליות.
- מאידך, דעת אחרים כי אפשר לפעול "לשמה" בעזרת מכונות חשמליות.
- בכל אופן, החמירו בבתי ישראל להשתמש ל"כזיתים של מצווה" במצה עבודת יד, "שמורה" משעת קצירה.

לשם מצת מצווה :

החיוב בעסק המצות להתכוון ולומר "לשם מצת מצווה" הוא בכל שלבי הפעילות - בקצירה, דישה, טחינה, שאיבת מים ש"לנו", לישה, רידוד, ניקוב ואפיה.

מים ש"לנו" :

את המצות לשים במים שנשאבו טרם שקיעת החמה ו"לנו" לילה בכלי במקום מוצל.

מצות "מצווה" :

- אפשר לעשות את המצות לשם מצווה בכל עת לפני הפסח.
- מהדרים לאפות את המצות ל"כזיתים" של מצווה בערב הפסח אחר חצות היום.
- נוהגים לומר "הלל" ופיוטים תוך כדי אפיית המצות.

מצה עשירה ומצה עניה :

מבחינים בשני סוגים עקרוניים של המצות :

- א. מצה עניה - זו הנילושה קמח ומים בלבד, ללא שום תוספות.
- ב. מצה עשירה - זו הנילושה מקמח, מי פרות או תוספות נוספות.

ע ר ב ה פ ס ח

ערב הרגל :

- * בשחרית א"א מזמור לתודה, - עד לאחר הפסח. (ויש נוהגים לומר).
- * בזמן הבית - יו"ט. בזה"ז, אין לעשות מלאכה מחצות היום ואילך.
- * הבכורים מתענים בערב הפסח. נוהגין לסיים מסכתא ומסיימים התענית.
- * נוטלין ציפורניים, מסתפרים לפני חצות וטובלים, כמו בשאר ערבי רגלים.
- * נוהגין לאפות "מצות מצווה". מפרישין חלה ובודקין "כפולות" ו"נפוחות".

ההכנות לליל הסדר :

- * יש להכין את צרכי הסדר בעוד יום, כדי שמיד עם בואו מביהכ"נ יסב לשלחן.
- * יש להכין את השולחן בכלים נאים וכן את הכרים להסיבה, כבני חורין.
- * יש להכין את המצות ואת הקערה, כל אחד לפי מנהגו.

מה יש להכין לשלחן ליל הסדר :

- * יין - ל - 4 כוסות, לכל נפש, ולכוס של אליהו (כ"כ גם גביעים המכילים רביעית) היין האדום הינו המובחר, (זכר ל"דם", וכן "אל תירא יין כי יתאדם").
- * מצות - לקערה, לשאר ה"כזיתים" וכן לסעודה.
- * מרור - (מנהגנו בחסה, יש משתמשים בחזרת) לצורך "כזית" מרור וכורך.
- * חרוסת - כתייתה של מינים שישראל נמשלו להם. (תפוח, רימון, תאנה, תמר, אגוז, שקד) ויין אדום. קוצצים את הכל בקציצה עבה - זכר לטיט.
- * כרפס - ירק שברכתו "בורא פרי האדמה".
- * מי מלח - לטיבול ראשון.
- * זרוע - חתיכת בשר (זרוע עוף) צלוי, זכר לקרבן פסח שהיה מונח על השולחן בזמן אמירת

- ה"הגדה". (לא אוכלים צלוי בלילי פסחים מלבד ק"פ).
- * **ביצה** - מבושלת או צלויה, זכר לחגיגה שהיה נאכל ב"שלחן עורך" בזמן הבית. (נאכלת, מנהג אבלות על ביהמ"ק- ליל ט"ב וליל ה"סדר" באותו יום בשבוע).
  - * **אגוזים וקליות** - לחלוקה לילדיו, כדי שישאלו.
  - * **דגים ובשר** - לסעודת החג, כיד ה' הטובה עליו.

סדר הקערה :

- * **לדעת הרמ"א** - זרוע, מרור, כרפס, בימין. ביצה, חרוסת, ומי מלח, בשמאל. וג' מצות בתוך.
- * **לדעת הגר"א** - מרור וזרוע בימין. חרוסת וביצה בשמאל. וב' מצות בתוך.
- * **לדעת האר"י ז"ל** - זרוע וחרוסת בימין, ביצה וכרפס בשמאל ובתוך המרור והחזרת.

השיר יהיה לכם כליל התקדש חג

אמירת סדר קרבן פסח :

נוהגים לומר בער"פ, אחר תפילת מנחה את סדר הקרבת קרבן פסח.

תפילת ערבית :

- בהדלקת הנר מברכות הנשים "להדליק" ו"שהחיינו". (ואין מברכות "שהחיינו" בקידוש).
- מתפללים תפילת ערבית, של ג' רגלים ומזכירין "חג המצות".
- נהגו בקהילות ישראל לומר "הלל" שלם. בברכה יכוון גם על ההלל שב"סדר".

עריכת סדר הלילה :

מצוות ומנהגים (בזמן הזה):

- * **ספור יציאת מצרים – דאורייתא**
- * **מצה -**
  - כזית ל"המוציא".
  - כזית (מ"ע דאורייתא) לאכילת "מצה".
  - כזית (דרבנן) ל"כורך".
  - ב' כזיתים ל"אפיקומן". (א' (דרבנן) לזכר ק"פ, וא' (מנהג) לזכר המצה שנאכלה עם הקרבן פסח).
- * **מרור** - ב' כזיתים. א' ל"אכילת מרור" (דרבנן), וא' לכורך (זכר להלל)
- * **יין** - ד' כוסות (דרבנן)

* **הסיבה** - תקנו חכמים, שאכילותיו ושתייתו בלילה זה למצוה יהיו בהסיבה על צד שמאלו, כבני חורין (פרט ל"מרור").

* **טיבול** - תקנו חכמים ב' טיבולים בלילה זה. (כרפס במי מלח ומרור בחרוסת). כדי שישאלו התינוקות.

* **קליות ואגוזים** - מחלקים קליות ואגוזים לתינוקות (תקנת חכמים) כדי שלא ישנו וישאלו.

* **כוס של אליהו** - מזיגת כוס חמישית, (תקנת חכמים) כנגד לשון "והבאתי".

* **כלים נאים** - (של"ה) ראוי להתנהג בלילה זה כבני מלכים להכין ללילה זה כלי כסף וזהב בגדי משי ורקמה, להראות שמחת לבו בחסדו של מקום.

* **לבישת קיטל** - (מנהג בקהילות) העורך את הסדר לובש בגד לבן. משום דרך חרות, או שלא תזוח דעתו מחמת השמחה.

חיוב נשים וקטנים במצוות הלילה :

- נשים - "כל מי שישנו באיסור אכילת חמץ ישנו גם במצוות אכילת מצה".
- קטנים - קטן וקטנה שהגיעו לחינוך חייבים לחנכם במצוות, גם מצוות ליל הסדר.

שעורי ליל הסדר :

רביעית -

1. להגר"ח נאה זצ"ל = 86 גרם (גימטריה "כוס")
2. להחזו"א זצ"ל = 150 גרם (גימטריה "כוס הגון").

כזית מצה - נחלקו הפוסקים -

1. יש הסוברים 27-30 גרם
2. יש הסוברים 15 גרם.

מכיון שמצוות מצה בזה"ז דאורייתא, לכן, ראוי להחמיר בה.

- **כזית מרור** - שעור כזית מרור הוא כחצי ביצה, כ- 27 גרם (למקילין 20 גרם)
- **אכילת פרס** - יש להקפיד לאכול את המצה בתוך זמן של 2 דקות. למתקשים לאכול אפשר למשוך מ 4 - 9 דקות לכל היותר.
- **חצות** - זמן חצות הלילה לגבי זמן סוף אכילת ה"אפיקומן", הוא בשעות זמניות.

סימני הסדר -

הקדמונים, נתנו **סימנים לסדר ליל הפסח** - בחרוזים :

שלא ישנו התינוקות
- איתא בגמ' : " חוטפין מצה בלילי פסחים בשביל התינוקות שלא ישנו".
(פסחים ק"ט.)

קדש ורחץ - כרפס יחץ
מגיד רחצה - מוציא מצה
מרור כורך - שלחן עורך
צפון ברך - הלל נרצה

דינים ומנהגים הקשורים לסימני הסדר :

- א. קדש - זהו כוס ראשון מ-ד' כוסות, לכן, מקדשין רק לאחר צה"כ.
- ב. מוזגין דרך חרות כל הכוסות ע"י אחר, ולכל המסובין הברכות : בפה"ג, זמן, שהחיינו. (ומכוון על כל מצוות הלילה).
- ג. רחץ - נוטלים ידיים לפני טיבול הכרפס במי מלח ואין מברכין.
- ד. כרפס - לוקח פחות מכזית ירק שברכתו בפה"א, וטובל במי מלח. בשעת הברכה יש לכוון על שאר הירק שיאכל ב"מרור" ו"כורץ". אוכל ללא הסיבה.
- ה. יחץ - חוצה את המצה (להגר"א, את התחתונה ולהרמ"א ולהאר"י את האמצעית), לחלקים שונים. את החלק הקטן מחזיר לקערה ואת החלק הגדול מצפין במטפחת ל"אפיקומן".
- ו. מגיד - מקיימים מ"ע לספר בליל ט"ו בניסן על הניסים והנפלאות שנעשו לנו ביציאת מצרים בלילה הזה.
- ז. גם נשים מחויבות לספר ביציאת מצרים.
- ח. המצווה לספר ביציאת מצרים היא כאשר מצה ומרור מונחים לפניו.
- ט. המצווה להאריך ולספר כל הלילה, עד שתחטפנו שינה והמובחר לספר לבניו.

שמעו סיפור השבח שלי שמספרים בני

כל המספר ביציאת מצרים ושמח בסיפור הזה, מזומן הוא לשמוח עם השכינה בעולם הבא. שהקב"ה אוסף כל הפמליה של מעלה ואומר להם; "לכו ושמעו סיפור השבח שלי שמספרים בני ושמחים בגאולתי. ובכן, מתאספים כולם ובאים לשמוע סיפור השבח שמשבחים ישראל להקב"ה על כל הניסים שעשה להם".

(זוה"ק, פרשת בא דף מ.)

מבנה ההגדה :

- גרויים - מעשים ואמירות המעוררות את פליאת הילדים.
- השאלות - הבנים מתעוררים ושואלים.
- התשובה :-
  - א. לבנים, החכם והתם.
  - ב. ההודיה על הנס וההוכחה על החיוב לספר ביצ"מ בלילה הזה.
  - ג. התשובה לבן הרשע.
- הלל : אמירת הלל המצרי על שני חלקיו. (כולל ברכת הגאולה והשיר).
- הסעודה, מצוותיה ועשיותיה, שכולן מעין ההגדה.
- השיר והשבח - פיוטי הראשונים המשבחים את ה' ומתארים את גודל הנס והלילה.

ענינים שבתוך אמירת ה"הגדה" -

הא לחמא עניא

- ❖ גילוי המצות
- ❖ הגבהת הקערה,
- ❖ מזיגת כוס ב' (יש כאן שינוי).

מה נשתנה - הבנים רואים השינוי ושואלים לפרש הענין.

עבדים היינו - מגלים המצות, לחם עוני - שעונים עליו דברים הרבה.

המכות - יש נוהגין לטפטף יין, ס"ה ט"ז פעמים.

פסח מצה ומרור - מראים למסובים את ה"זרוע", "מצה" ו"המרור".

קודש היא לכם - יש נוהגין שלא לשוח בחולין במשך כל אמירת ההגדה.

רחצה - נוטלים את הידים, אף שכבר נטלו לטיבול ראשון.

מוציא - מצה

- ❖ מצה - מ"ע לאכול כזית מצה בליל הפסח, משום שלא הספיק בצקם להחמיץ.
- ❖ מוציא - נוטל את המצות בידו (שלמות ומחצית - "לחם משנה" ו"לחם עוני")
- ❖ מברכים :
- א. המוציא לחם מן הארץ, (להאר"י, שומט את התחתונה)
- ב. על אכילת מצה (מתכוון להוציא המצה שבאכילת ה"כורך" ו"האפיקומן").
- ❖ בוצע 2 "זיתים" (א. מהעליונה ל"המוציא" וב. מהאמצעית ל"מצה").
- ❖ לכתחילה, יש לאוכלם יחד בכדי אכילת פרס, ובהסיבה.
- ❖ לגבי טיבול במלח תלוי במנהגים.

מרור - מצווה (בזה"ז מד"ס) לאכול מרור בלילה הזה, לזכור שמיררו חיי אבותינו.

❖ מברך "על אכילת מרור". (מתכוון להוציא המרור שב"כורך").

❖ אוכל "כזית" בכדי אכילת פרס, ואינו מסב.

❖ טובל בחרוסת, מנער ואוכל.

כורך - נוטל כזית מהמצה התחתונה, וכורך בה כזית מרור ואוכל בכדי אכילת פרס.

❖ בזמן הבית היו כורכים ק"פ, מצה ומרור - "על מצות ומרורים יאכלוהו".

❖ בזה"ז, עושים זכר לכריכה זו שהיה הלל כורך מספק.

❖ אומרים: "זכר למקדש כהלל", ואוכלים הכריכה בהסיבה.

שלחן עורך - יערוך שלחנו ויסעד בשמחה, כיד ה' הטובה ויכוון גם ושמחת בחגך".

- ❖ בזמן הבית היו אוכלים ל"שלחן עורך" מבשר קרבן ה"חגיגה" (והיו מברכים "על אכילת הזבח") ואת בשר קרבן ה"פסח" היו אוכלים רק על השובע.
- ❖ לא ירבה באכילה, כדי שיאכל אפיקומן למצווה כראוי ולא כאכילה גסה.

צפון - בזמן הבית היו אוכלים את כזית מקרבן הפסח על השובע (וברכו "על אכילת הפסח").

- ❖ בזה"ז אין ק"פ, לכן אוכלים כזית ממצת האפיקומן, זכר לק"פ.
- ❖ לכתחילה אוכל 2 כזיתים. א. כזית מצה לזכר כזית קרבן פסח
- ❖ ב. כזית מצה כנגד כזית המצה שנאכלה יחד עם הק"פ).
- ❖ אוכלים האפיקומן בכדי אכילת פרס, קודם חצות ואוכל בהסיבה.
- ❖ נוהגין שלא לאכול או לשתות לאחר האפיקומן, כדי לשמר טעם מצווה בפיו.

ברך - מוזגים כוס שלישי, נוטלים ל"מים אחרונים", ומברכין ברכת המזון.

- ❖ מוסיפים יעלה ויבוא - ביום חג המצות הזה.
- ❖ מוסיפים, "הרחמן, הוא ינחילנו יום שכולו טוב, ליום שכולו ארוך", וגו'
- ❖ לאחר ברהמ"ז שותים כוס שלישי בהסיבה.
- ❖ מוזגין כוס חמישי ע"ש אליה הנביא - כנגד לשון גאולה החמישי: "והבאתי".
- ❖ אומרים "שפוך חמתך". ויש נוהגין לפתוח הדלת, לאות כי הוא ליל שימורים.

הלל - אומרים שירות ותשבחות

- ❖ אומרים חלק השני של הלל המצרי, (גם בזמן הבית אמרוהו עם הק"פ).
- ❖ אומרים גם ההלל הגדול, וגם "נשמת". מסיימים "מלך מהולל בתשבחות".
- ❖ שותה כוס רביעית בהסיבה
- ❖ מברך ברכה אחרונה "על הגפן".

נרצה - מי שעשה בסדר הזה, נתקבל ברצון לפני ה'.

- ❖ מוסיפים פיוטים הפורטים נסים ונפלאות שנעשו בלילה הזה
- ❖ מוסיפים פיוטים העוסקים ונותנים שיר ושבח לבורא על רוב חסדו.

כל אותו הלילה -

- ❖ מרבה לספר ביצ"מ, מצוה להמשיך ולספר כל הלילה, והרי זה משובח.
- ❖ שיר השירים - נוהגים לקרוא מגילת שיר השירים לאחר הסדר, כ"א לעצמו.
- ❖ לילה המשומר - כך נקרא הלילה. ונהגו לקרוא רק פרשה א' של ק"ש בלבד.

נהגו באשכנז -

- ❖ גזירת קטניות - נהגו באשכנז, שלא לאכול קטניות, מחמת גזירה שמא יבוא לטעות ולהתיר חמשת מיני הדגן המחמיצים.
- ❖ חומרת "שרויה" - יש אשר מקפידים שלא להשרות מצה או פירורי מצה, במים או בכל תבשיל, וזאת שמא יש בהם "מובלעת" של קמח, ובשריה זו יחמיץ מעט הקמח.

עיקר סיפור יציאת מצרים

(לפי סדר השנים מבריאת העולם).

❖ שנת ב' אלפים י"ח –

ברית בין הבתרים. ה' כרת ברית עם אברהם אבינו, ובה בישר לו:

" ויאמר לאברם, ידוע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום ועינו אותם ארבע מאות שנה. וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנוכי. ואחרי כן ייצאו ברכוש גדול. ואתה תבוא אל אבותיך בשלום: תיקבר בשיבה טובה. ודור רביעי ישובו הנה, כי לא שלם עוון האמורי עד הנה".

בראשית ט"ו, י"ג – ט"ז

ואומר רש"י (שמות י"ב, מ' ד"ה שלשים שנה וארבע מאות שנה): "בין הכל משנולד יצחק עד עכשיו היו ארבע מאות שנה, משהיה לו זרע לאברהם נתקיים כי גר יהיה זרעך. ושלושים שנה היו משנגזרה גזירת בין הבתרים עד שנולד יצחק". כלומר מתחילים למנות את ה"ארבע מאות שנה, מלידת יצחק".

❖ שנת ב' אלפים מ"ח –

בחג הפסח בשנת ב"א מ"ז, מגיעים המלאכים אל אברהם (אחד לבשר את שרה על לידת בנם יצחק לשנה הבאה, אחד להפוך את סדום ואחד לרפאות את אברהם). אברהם אבינו מגיש למלאכים מצה עשירה (שפתי חכמים, בראשית י"ט ג') ובהמשך, הולכים הם אל לוט בסדום והוא מגיש להם מצה לאכול מצה ענייה.

בא' דפסח בשנת ב"א מ"ח נולד יצחק. ומיום זה מתחילים לספור 400 שנים של גלות מצרים.

❖ שנת ב' אלפים ק"ח –

נולד יעקב אבינו: "ויצחק בן ששים שנה בלדת אותם" (בראשית כ"ה, כ"ו).

❖ שנת ב' אלפים רל"ח –

יעקב אבינו יורד למצרים. "ויאמר יעקב אל פרעה, ימי שני מגורי שלושים ומאת שנה" (בראשית מ"ז ט'). כלומר, חלפו כבר 190 שנה של גלות מצרים.

❖ שנת ב' אלפים ש"י –

נפטר יוסף הצדיק, הראשון מבין שבטי ישראל. (סדר הדורות). "ויקם מלך חדש על מצרים אשר לא ידע את יוסף" (שמות א' ח'). ופירשו "חדש": "חד אמר שנתחדשו גזרותיו" (סוטה י"א). שנה זו היתה קשה לישראל, כאילו באו באותה שנה מצרימה, כיון שהיו יראים מהשעבוד, שהתחיל בה בגזרותיו.

שנת ב' אלפים של"ג –

נפטר לוי בן יעקב, (עפ"י סדר הדורות). בשנה זו שקעו ישראל שקיעה שנייה, כי בשנה זו החלו להיות משועבדים שעבוד קל.

❖ שנת ב' אלפים שס"ב –

בשנה זו נולדה לעמרם ויוכבד בת. נקראה מרים, ע"ש הימים המרים שהיו. באותה שנה, החל השעבוד הקשה "הבה נתחכמה לו". באותה שנה נפטרו מן העולם כמעט כל ה"שבעים נפש" שירדו למצרים ונפלו ישראל לדיוטא תחתונה.

❖ שנת ב' אלפים שס"ה –

אצטגניני פרעה מזהירים מפני לידת מושיען של ישראל ומפני שאמרו כי עתיד ללקות במים, לכן, ציווה פרעה למיילדות העבריות להמית את כל הזכרים, ולאחר מכן החמיר יותר וציווה: "כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו". גזירה זו נמשכה למעלה משלש שנים עד לשנה שנולד בה משה רבנו, כדלקמן.

❖ שנת ב' אלפים שס"ח –

בשנה זו, בליל יום שלישי ז' באדר בשעה השלישית, נולד משה מושיען של ישראל (" חכמים אומרים בשעה שנולד משה נתמלא הבית כולו אור " (סוטה י"ב א'). והחביאתו אמו במשך שלושה ירחים עד שהביאתו אמו בתיבת גמא אל הסוף בשפת היאור. משראו האצטגנינים כי הושלך מושיען של ישראל אל המים, בטלה הגזירה "כל הבן הילוד". משם, לקחתו אליה בת פרעה אליה ומסרה אותו לאמו לביתה להניקו. יוכבד הניקה את בנה והחזירתו לבת פרעה לאחר כ"ד חודש.

❖ שנת ב' אלפים ש"ע –

משה בבית פרעה, יושב על ברכיו, מוריד את הכתר ולאחר ניסוי שם גחלים בפיו. כך נמשכים 80 שנות השעבוד הקשה (יש אומרים כי משה שהה בבית פרעה 20 שנה ו - 60 במדין וי"א 40 בבית פרעה ו - 40 במדין).

❖ שנת ב' אלפים תי"ח –

"ובשנת ק"פ לרדת יעקב והשבטים למצרים, בזמן שמשה היה בארץ כוש, שהיה שם מלך במשך ארבעים שנה, באותה שנה אירע אסון גדול מאד. כי אחד מבני שבט אפרים היה נביא שקר והיו קוראים לו יגנון. והשיא את בני שבטו שהיו שלושים אלף איש... וחשבו כי כבר נתמלאו ימי הגלות שגזר הקב"ה בברית בין הבתרים, שאמר לו ועבדום וענו אותם ד' מאות שנה... ולכן, החליטו לצאת ממצרים...

וכל אלו החליטו ויצאו ממצרים, כדי ללכת לארץ כנען. ולקחו עימם את כל רכושם שהיה להם הרבה זהב וכסף... והם פנו ישר לעבר גת שהם היו אחת מאומות העולם... ובזמן מועט נתאספו ארבעים אלף גיבורים מערי פלשתים ובאו לעזרת בני גת, וערכו מלחמה בכוח גדול. ומאחר שבני אפרים היו חלשים מאד, כי לא אכלו לחם שלושה ימים, הרי אע"פ שהיו גיבורים מאד נפלו מהם הרבה... ואותם

פלשתים הרגו את כל בני אפרים מבלי להשאיר מהם רק עשרה אנשים... ואותם העשרה שנמלטו חזרו למצרים וסיפרו הדבר לאפרים אביהם שעדיין היה חי. והצטער מאד בימי זקנותו שיכל את כל בניו בבת אחת. ולכן, בנו שנולד לו אחר כך קראו בריעה כי הרבה רע עבר על ראשו. אחר כך מת בצערו. (ספר הישר, שמות רבה, ויונתן פרשת בשלח ושלשלת הקבלה).

❖ שנת ב' אלפים תמ"ז –

חלפו 399 שנים מלידת יצחק, ט"ו בסיוון, משה נוהג את צאן יתרו אל המדבר (כדי שלא יאכלו מהגזל. שמות רבה וזוהר). גדי קטן בורח לו מהעדר ומשה רודף אחריו, עד שהגיע למקום מים ושתה הגדי ממנו עד שרווה. (אבות העולם והשבטים היו רועי צאן כדי להרגיל עצמם במידת הרחמים וכדי שיהיה בידם ללכת למדבריות שהאוויר שם יפה למחשבות אודות העולם הבא. דרשות ישנים). והיה משה אומר לעצמו: לא ידעתי שזה רץ מפני שהיה צמא, עכשיו שהוא בודאי עייף מכל הדרך הזו, בודאי אין לו כוח ללכת. לקח אותו בזרועותיו והביאו למקומו. אמר השי"ת: אם הוא רחמן כל כך על בעלי חיים, ראוי הוא לרעות את עמי את ישראל.

ובעמדו שם, והנה הוא רואה סנה בוער באש ולמרות האש הסנה אינו אוכל. ומול מראה הפלא, הגיע למסקנה כי אולי העץ אינו טבעי וכי אולי השלהבת אינה טבעית (רבנו בחיי). וכשמשה סר לראות את המראה, בא אליו הדיבור: "ראה ראיתי את עני עמי אשר במצרים... ועתה לכה ואשלחך אל פרעה והוצא את עמי בני ישראל ממצרים" (שמות ג', ז' - י'). במשך שבעה ימים דבר ה' עם משה בסנה, מט"ו בניסן עד כ"א בניסן (מעם לוועז).

בכ"א בניסן בא משה למצרים ואמר לבני"י "את כל הדברים אשר דבר ה'". העם מאמין למשה "כי פקד ה' את בני ישראל" (שמות ד' ל"א), אולם, פרעה מסרב לשלח את ישראל ואף מכביד גזרותיו: "לא תאספון לתת תבן לעם ללבון הלבנים" (שמות ה' ז'). מובא ב"ילקוט": שכאשר יצאו העם ללקט תבן ללבנים, תפסו המצרים את נכדתו של מתושלח ששמה רחל ואת בעלה והכניסו אותם בתוך עריבת העיסה ללוש לבנים. ואת בנם הרך שנולד לשו בתוך עיסת הלבנים. באותה שעה, ירד מלאך גבריאל מן השמים ולקח הלבנה עם הרך הנולד והביאו לפני כסא הכבוד. אז נחתם גזר דינם של המצרים.

הגזירה שהוסיף פרעה על היהודים שיקוששו לעצמם תבן ותוכן לבנים יתנו, הרי היה ברור כי אין להם מתי לקושש, כי הרי חובה עליהם למסור עשר לבנים בכל יום. אלא, שתוספת זו לקושש תבן, אינה אלא לעשות אותה ביום השבת. אז הבינו כי פרעה רוצה שישראל יחללו את השבת בהכנת התבן לכל השבוע. ואת זה סרבו לעשות. אלא, שישבו וקראו במגילות (לימוד התורה).

משה שהה במצרים עד ר"ח אייר והלך למדבר. עד שבחודש תמוז, ג' שבועות לפני אב, מגיע משה ומביא את בשורת לשונות הגאולה לבני ישראל. במשך ג' השבועות עד חודש אב מתרה משה את פרעה מפני מכת דם העומדת לבוא בר"ח אב.

בר"ח אב מתחילה מכת דם. היא מתרחשת במשך שבעת ימים. לאחר מכן, שוב חוזרים

שלושת השבועות של התראת פרעה, ושוב, בר"ח אלול, מתרחשת מכת צפרדע במשך שבעת ימים ולאחריה שלושת השבועות של ההתראה מפני מכת כינים.

❖ שנת ב' אלפים תמ"ח, שנת הגאולה –

בראש השנה, א' בתשרי, מתרחשת מכת כינים, במשך שבעת ימים ולאחריהם, שלושת שבועות ההתראה בפני מכת ערוב.

ככלל, בכל מכה, שלושת השבועות שקדמו לה היו התראה בפני המכה, ובראש חודש מתרחשת המכה. ר"ה – כינים, ר"ח חשוון – ערוב, ר"ח כסלו – דבר, ר"ח טבת – שחין, ר"ח שבט – ברד, ר"ח אדר – ארבה.

ערב ר"ח ניסן, יום רביעי בשבוע, בשעת מולד הלבנה, נאמרה למשה פרשת "החודש הזה לכם ראש חדשים"... וטרם חשכה נצטווה משה לצוות לבני" את מצוות הפסח (שמות י"ב ג' – כ'), וכן את מכת בכורות העתידה לבוא. וכשהחשיך, אמר לו הקב"ה את הדיבור: "נטה ידך על השמים, ויהי חשך על ארץ מצרים" (שמות י' כ"א).

בר"ח ניסן, ציווה משה לבני ישראל "משכו וקחו לכם צאן למשפחתיכם ושחטו הפסח" וגו' (שמות י"ב, כ"א – כ"ז).

ביום זה, א' בניסן, החלה מכת חושך. במשך שלושה ימים "לא ראו איש את אחיו", ובמשך שלושה ימים נוספים "לא קמו איש מתחתיו", עד סוף יום ו' בניסן.

בז' בניסן, קורא פרעה אל משה ומצווה עליו: "לכו עבדו את ה' רק צאנכם ובקרכם יצג". אך משה עונה לפרעה: "גם אתה תתן בידנו זבחים ועלת". ואז, "ויחזק ה' את לב פרעה" ובהמשך אף מאיים עליו: "לך מעלי, אל תוסף ראות פני!" (שמות י' כ"ד – כ"ט).

בח' בניסן, עדיין בבית פרעה, ה' מצווה את משה: "עוד נגע אחד אביא על פרעה". [משה הבין כי זה מדובר במכת בכורות, עליה אמר הקב"ה בברית בין הבתרים: "וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי"]. ואז משה מצווה את ישראל: "כחצות הלילה אני יוצא בתוך מצרים, ומת כל בכור בארץ מצרים" וגו' (שמות י"א א' – ח').

בי' בניסן, בני ישראל מקימים ציווי לקיחת הפסח, הבאתו לביתם ובמשך ארבעה ימים בדיקתו, בכל יום, אם אין בו מום.

בי"ד בניסן, ציווה ה' את משה את "חוקת הפסח" – דיני קרבן הפסח. ומשה העביר לבני ישראל. וביום הזה, מלו בני ישראל את עצמם, את העבדים, את הגרים ואת הקטנים בשירים ובשמחה. ומסופר במדרש רבה, כי משה רבנו היה המוהל, אהרון פורע, יהושע בן נון המטפל בהם להחיותם והקב"ה מרפאם במהירות. ועל אלו שהיו עצלים מלמול עצמם, הביא הקב"ה בזמן צליית הפסח, רוחות מארבע צדדי העולם ועברו את גן עדן והדיפו את ריח גן עדן על גופות הפסחים, והלכו הריחות מסוף מצרים ועד סופה. והריחו הללו, ובאו למול את עצמם ולאכול ממנו.

ביום זה בבין הערביים, שחטו ישראל את קרבן הפסח לעיני המצריים, ובדמו שנאסף בכלי (פס), טבלו ג' קלחים של אזוב, ג' טבילות, כדי להזות דם על המשקוף ועל שתי המזוזות שבפתח הבתים ששחטו, שאכלו אותו, ושישנו בהם.

בליל ט"ו בניסן, היה לילה מיוחד לישראל, אור כיום, בכל מושבות היהודים וחושך למצרים בבתיהם, אפילה ופחד בלבותיהם, עד חצות הלילה. ובחצות הלילה, "הכה ה' כל בכור בארץ מצרים... ותיה צעקה גדולה במצרים, כי אין בית אשר אין שם מת" (שמות י"ב, ל').

ר' יהודה אומר: כל אותו הלילה היו ישראל אוכלין ושותין יין ושמחים ומהללים לקב"ה בקול גדול. והמצרים היו צועקים במר נפש על המגיפה שבאה עליהם פתאום.

"ויקם פרעה לילה", והיה מהלך בכל שוק ושוק, ואומר: היכן הוא משה? והיו נערים של ישראל עומדים על גזוזטראות בתיהם, כי לא יכלו לצאת איש מפתח ביתו עד בוקר, ומהתלים בו. והיה פרעה ושריו עומדים על פתח ביתו של משה, והם למטה ומשה בביתו למעלה. פרעה קורא: "משה משה, צא אלי!" ומשה משיב: "הרי גזרת ביום ראותך פני תמות". אמר לו פרעה: "והרי עתה לילה ולא יום"... השיב לו משה: "כבר נצטוונו מפי ה' : "ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בוקר", היאך אני יוצא אליך?" חזר ואמר לו פרעה: "הבט אלי מן החלון!" וכן עשה משה. היה פרעה מתחנן ומבקש: "קומו צאו מתוך עמי". אמר לו משה: "וכי גנבים אנחנו שנצא בלילה? לא נצא אלא לאחר שיאיר הבוקר! ואעפ"כ, אם תרצה, אלמד לך דבר ותינצל אתה. הרם קולך ואמור: בני ישראל, הרי אתם ברשותכם, קומו צאו מתוך עמי! עד עתה הייתם עבדי פרעה, מכאן ואילך הרי אתם ברשות ה', לנו ועבדו את ה' א-לוקיכם! וכך, עשה שתי פעמים".

ט"ו בניסן בבוקר, יום חמישי בשבת. חציו הראשון של הלילה היו ישראל עסוקים בפסחם, בצלייתו, באכילתו, על מצות ומרורים. חציו השני של הלילה, היו ישראל עסוקים בהלל ובשיר על גאולתם ועל פדות נפשם. ולא נתנו לב להכין צידה לדרך.

האיר היום, התחילו להכין. לשו בצק לפת, כדי מזון יום אחד. אותה שעה חזקו עליהם המצרים לשלחם. אזי, "וישא העם את בצקו טרם יחמץ", ומשה, ממחר לנילוס להעלות את ארונו של יוסף. הקב"ה אסף אותם מכל קצווי ארץ גושן ומשאר חלקי ארץ מצרים במהירות לרעמסס, מקום שם החל השעבוד. ומשם, נסעו על כנפי נשרים, כשעה קלה, מרחק מאה ועשרים מיל, לסוכות.

שם בסוכות, אפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים, "עוגות מצות כי לא חמץ". מכאן, הוי אומר, כי מביתם בארץ גושן, בדרכם דרך רעמסס ועד לסוכות חלפו פחות מ – ח"י רגעים. ועוד, ממזון זה שהכינו כדי סעודה ליום אחד, אכלו ששים ואחת (61) סעודות, שתי סעודות ליום, עד ט"ז באייר, ביום בו החל לרדת המן.

כאן בסוכות, נתנסו ניסיון ראשון. פקח הקב"ה עיניים והבהיק להם עולם ומלואו, והיה לבם זך כטוהר השמים וצופים היו כנביאים, ומיד שוב כיסה מהם. אמר להם: מעתה בני, התחילו ללכת בכוחות עצמכם, ולהתעלות מעלה מעלה ותזכו באור הגנוז בזכות. ראיתם אותו, ואם רצונכם לזכות בו,

עליכם להיצרף בכור הנסיונות, להתגבר כאריות ולעמוד בהם, ואז, אשריכם בעולם הזה וטוב לכם לעולם הבא. ואז נאמרו להם פרשות "קדש" ו"והיה כי יביאך", ולנו שם עד אור הבוקר.

ט"ז בניסן – יום ששי, ערב שבת קודש. השכימו בבוקר, והנה סרה מהם הגדלות דאמתול והם עייפים בגוף ושבורים ברוח על ירידתם. היום, הצטוו לצאת לדרך, והלכו כל אותו היום ללא מנוחה, עד שחשכה להם "באיתם, בקצה המדבר". "וה' הולך לפניהם יומם בעמוד הענן לנחותם הדרך ולילה בעמוד אש להאיר להם, ללכת יומם ולילה". לא כדרך העולם שנפיור מאיר לפני אפיפיר, אפיפיר לדוכס, דוכס להגמון והגמון למלך. אלא, המלך נוטל פנס ומאיר לעבדו וזאת לחזקם ולעודדם.

י"ז (טו"ב) בניסן – יום השבת קודש. עדיין לא נמסרה להם מצוות קיום השבת, אבל, טעמה הרגישו כבר. באה שבת, באה מנוחה. ונחו כל היום ההוא עד למחרת בשחרית.

י"ח בניסן – יום ראשון בשבת. ישראל, חושבים כי הנה הולכים הם לעבר ארץ ישראל המובטחת, על כן, התקינו את עצמם למסע זה. אמרו להם איקטורין (מרגלים) של פרעה ששלח עמהם: "תמו ימי שחרורכם, עת לחזור מצרימה". אמרו להם ישראל: "וכי כשיצאנו, ברשות יצאנו? ביד רמה יצאנו!" אמרו להם איקטורין: "רוצים או לא רוצים, סופכם לקיים דבר מלכות". הרגו מהם ישראל ופצעו מהם, והנשארים נסו לפרעה וסיפרו לו דברים כהווייתן.

"וידבר ה' אל משה דבר אל בני ישראל וישבו ויחנו לפני פי החירות" – היא פיתום שבה נשתעבדו. "בין מגדול ובין הים, לפני בעל צפון נכחו תחנו על הים" – שטח סגור משלושה עברים, מימינם מצרים, משמאלם המדבר ולפניהם הים. ניתן אך לחזור לאחוריהם לצאת משם. "ויעשו כן", ללא תרעומות ושאלות. בצהרי היום תקע משה בקרן וחזרו דרך יום וחצי (כלומר בי"ח וי"ט בניסן) וחנו בשפת הים. כ' בניסן – יום ג' בשבת. פרעה שומע במצרים כי ברח העם, "ויהפך לבב פרעה הוא ועבדיו, ויאמרו מה זאת עשינו כי שלחנו את ישראל מעבדנו". "ויאסור", בעצמו, "את רכבו ואת עמו לקח עמו"... "וירדוף אחרי בני ישראל", ביום שני – י"ט בניסן רדף אחריהם וביום שלישי כ' בניסן השיגם, חונים על הים.

ולאשר היה ניסיון קשה ביותר, כי הם רואים "והנה מצרים נוסע אחריהם. ויראו מאד". ומספר המדרש ונחלקו ישראל אותו יום לד' כיתות. כת א' אומרת: ניפול לים. כת אחרת אומרת: נתנה ראש ונשובה מצרימה". כת ג' אומרת: נעשה מלחמה נגדם וכת ד' אומרת: נצווח כנגדם. וכולם, לא כיוונו לדעת השכינה, שאומרת: "ה' ילחם לכם ואתם תחרישון".

ליל כ"א בניסן – אור ליום ד' בשבת. נשתנו סדרי ששת הימים שעברו. עד עכשיו עמוד הענן משמש לפניהם ביום ועמוד האש בלילה, ואינם יחדיו. אולם, מעתה, הם חוצצים בין מחנה מצרים לבין מחנה ישראל. כי בשקיעת החמה הלך לו עמוד הענן וניצב מאחורי מחנה ישראל, ובא עמוד האש, ולא ירד לפני מחנה ישראל אלא, בא ונעמד מאחורי מחנה ישראל. ומפעם לפעם, עמוד הענן זז מעט, ואזי, אור עמודו של האש, מאיר למצרים בהבזק כאור הברק, והם רואים את מחנה ישראל, אוכלים ושותים ושמחים. מיד, חמתם בוערת בקרבם והם משליכים חציהם, והענן קולטם ומשליכם חזרה.

יום אחד של חושך שנגרע מהמצרים, קבלוהו עתה.

ובמחנה ישראל, משה עומד ומתפלל, שוררים האמונה והביטחון ובאה רגיעה. נחשון בן עמינדב, מפלס לו דרך, וקופץ אל תוך הים. מיד לאחוריו, קופצים שבט בנימין ושבטו שלו (יהודה). והים סוער ומאיים להטביעם. מיד, "ויאמר ד' אל משה, מה תצעק אלי, דבר אל בני ישראל ויסעו.. ואתה הרם מטך ונטה על הים ובקעהו... ויט משה את ידו על הים". מיד נעמדים מי הים משני הצדדים, קפואים. ומי התהום גם הם, עולים קפואים עד לגובה שפת הים, כדי שלא יהיו ישראל צריכים לרדת ולעלות. נכנסו לתחום הים, ראו לפנייהם שנים עשר מנהרות, אשר קירותיהם עשויים מעין זכוכית שקופה, משני צדדיהם תקרת מים קפואה, ולפניהם חומת מים אטומה שטרם קפאה. בלכתם, נס הים מפניהם ונתארכו המנהרות לכל שבט בנפרד. שם, במנהרות אלו, שהיו בצורת קשת (כלומר, לא מצד של הים אל צידו האחר, כי אם חזרו לאותו צד) מצוי מכל טוב אשר לב זקן או נער, עולל או יונק חומדים. השטח, אשר עברו בו ישראל, לא נשאר שנים עשר גזרים, כי אם מיד נהפך על ידי עמוד האש שבא אחריהם וממיס את כל המנהרות והופך את השטח למישור. משיוצא אחרון מישראל מהים ונכנס אחרון המצרים אל הים, מיד, הנצה החמה, בוקרו של יום ד', כ"א בניסן. ובוקר, "וישקף ד' אל מחנה מצרים, בעמוד אש וענן". עמוד האש ממיס את קרקע הים הקפואה, ונעשה טיט, ומרתיחו, "ויסר את אופן מרכבותיו, וינהגו בכבודות, ויאמר מצרים אנוסה מפני ישראל". ניסו לנוס לאחוריהם והנה יורדים עמודי המים מצדדיהם, והשיבום אל הים וטובעים. והים פולט אותם לרגלי בני ישראל, ובאותה שעה, "וירא ישראל את היד הגדולה אשר עשה ה' במצרים", ובאותה שעה מתעלים ישראל למדרגת נבואה, ורואים מחזה א-לוקים, בדרגה יותר משאר נביאים, וראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל בן בוזי.

"ויאמינו בה' ובמשה עבדו". בני ישראל רואים ואומרים שירה, אשר חביבה על הקב"ה, ומלמדים אותה עד סוף כל הדורות. כי כל מי שהקב"ה גואל אותו מצרתו או נושע מאויביו, מיד ישיר שיר לבוראו. כמובן, לא על גבורת עצמו, כי אם, על גאולתו ופדות נפשו ביד הקב"ה. "שר" לא נאמר, כי אם "ישיר", לעתיד לבוא, בב"א.

מי אני ?

מנהג	הלכה	דרבנן		דאורייתא		הפעולה	
		בפסח	בימי השנה	בפסח	בימי השנה		
						סדור הקערה	א
						חלוקת קליות ואגוזים	ב
						עשיית דברים תמוהים	ג
						קדוש היום ו"שהחיינו"	ד
						שתיית ד' כוסות	ה
						הסיבה – דרך חרות	ו
						נט"י לטיבול ראשון	ז
						טיבול כרפס במי מלח	ח
						שבירת המצה האמצעית	ט
						ספור יציאת מצרים	י
						ספור בדרך שו"ת	יא
						פותח בגנות ומסיים בשבח	יב
						לומר "פסח מצה ומרור"	יג
						רחצה – נטילת ידיים לסעודה	יד
						מוציא – ברכת המוציא	טו
						מצה – ברכת על אכילת מצה	טז
						אכיל כזית מצה	יז
						מרור – אכילת כזית מרור	יח
						טיבול מרור בחרוסת	יט
						כורך	כ
						שולחן עורך – סעודת יו"ט	כא
						צפון – אכילת אפיקומן	כב
						ברך – ברכת המזון	כג
						הלל – אמירת ההלל	כד
						נרצה- מזיגת כוס חמישית	כה
						אמירת פיוטים עד שישן	כו
						לבישת הקיטל	כז
						חטיפת מצה בלילי פסחים	כח

המטלה: יש לסמן ב - V את השייכות של הפעולה בטור המתאים

מושגים:

להלן רשימת המושגים אותם נזכיר במהלך לימוד ענייני הפסח.
יש לתת את הדעת ולבדוק, כי מושגים אלו אמנם נהירים לתלמידות, ולא לקבלם כמובנים מאליהם.
* חודש ניסן – שמותיו, מזלו והמשמעויות שלהם.

* תענית צדיקים

* תענית בכורות

* קמחא דפסחא

* שבת הגדול

* בדיקת חמץ

* מכירת חמץ

* ביעור חמץ

* מים שלנו

* מצות יד, מכונה, פשוטה, שמורה.

* חמץ בעין

* חמץ שעבר עליו הפסח

* ארבע כוסות

* ליל שימורים

* עלילת דם

השקפה:

ברשימה הבאה יש הצעות לנושאים שחשוב ללבן עם התלמידות:
בכל בית ספר ימצאו, בודאי, נושאים נוספים ואחרים שלימודם חשוב ומתאים לאוכלוסייה הבית ספרית.

כיתה ג' – חודש ניסן : מזלו, שמותיו, סגולתו לגאולה

פסח – בני ישראל בני מלכים

תכלית יציאת מצרים היא קבלת התורה, וכל הנסים מובילים לאמונה

כיתה ד' - הקשר בין פורים לפסח – הצום שגזרה אסתר החל בי"ד בניסן

בניסן נגאלו ובניסן עתידין להיגאל

ליל הסדר – ליל שימורים

כיתה ה' - א' בניסן – נטל עשר עטרות

ראש השנה לחמישה דברים

בזכות שלא שינו

"והגדת לבנך" – החינוך לאמונה בליל החג

- כיתה ו' - מסוגל לגאולה. ראשית הגאולה בימי עזרא ונחמיה נסים וגאולות בימי הפסח, בתולדות עם ישראל חשיבות ההקפדה על מנהגי בית אבא, איש לפי מסורתו. בזכות נשים צדקניות חמץ – כסמל לטעון תיקון בנפש היהודי סגוליות החודש – להתחדשות
- כיתה ז' - "זכר ליציאת מצרים" – היום הזה נהיית לעם" מעבדות לחרות – הנסים שפעלו על נפשות יוצאי מצרים כדי להופכם לבני חורין – לעבדים להשי"ת
- כיתה ח' - הקושיות ככלי לעורר את הבנים לאמונה והגדת לבנך – העברת המסורת היהודית מאב לבן, היא הבסיס לאמונה שיר השירים – קדש קדשים, הקשר בין שיר השירים לפסח. רק "החופשי מרעבון תאוותיו" יכול להיות עבד ה'

דינים

- כיתה ג' - ברכת האילנות הגדרת החמץ והדרכה לביעורו מהבית דיני ליל הסדר (מתוך סימן קי"ט, בהתאמה) "שלושים יום קודם הפסח" – הצורך ללמוד ולשנן את הלכות הפסח מידי שנה . בדיקת חמץ – זמנה, המקומות הדורשים בדיקה, נר הבדיקה, (סימן קי"א; א-י) דיני ערב הפסח, (סימן קי"ג; א-ז) שמחת יום טוב, (סימן ק"ג; א-ג, ח-יב) ביטול החמץ – "כל חמירא וחמיעא" – נאמר פעמיים, בערב ובבוקר. (מדוע בארמית ? התרגום ללשון הקודש). ביעור החמץ; מצוות עשה לבער החמץ מחצות היום ומעלה. (סימן קי"א).
- כיתה ה' - חמץ שעבר עליו הפסח דיני חול המועד (סימן ק"ד; א – ו) מצווה למנות החודשים למניין חודשי התורה (בשטרות, במסמכים) הגדרת החמץ, החמץ אסור אפי' במשהו, חומרות המרחיקות מחשש חמץ (סימן קי"ב) ביעור מעשרות, וידוי מעשרות – בשנים ד' ו – ז' לשמיטה דיני שמחת יום טוב, (סימן ק"ג) דיני חול המועד (סימן ק"ד; ז-ט, קה, קו) דיני ספירת העומר – אם יש עדיים מקום להספיק
- כיתה ו' –

כיתה ז' –

ברכת החמה

הכשרת המטבח – כבולעו כך פולטו, הגעלת כלים, ליבון, השרייה, עירוי, (סימן קט"ז)
מכירת החמץ, מה אפשר / צריך למכור? מתי מוכרים, איך נוהגים במקומות
המכורים. הצנעת כלי החמץ.

עירוב חצרות לכל שבתות השנה וימים טובים. מצוות חכמים, מתיקון של שלמה המלך
ובית דינו.

עירוב תבשילין בשנה בה חל יו"ט בערב שב"ק

סדר ליל הפסח – (סימן קי"ט)

כיתה ח' – מצוות עשה - לבער את החמץ מהעולם, מחצות י"ד ומעלה

לאכול מצה

מצוות ל"ת – שלא לאכול חמץ, ביום י"ד מחצות היום

שלא יראה לו חמץ כל שבעת ימי הפסח

שלא ימצא חמץ ברשותו כל שבעת ימי החג

שלא לאכול חמץ כל שבעת הימים

שלא לאכול תערובת חמץ כל שבעת ימי הפסח

דיני עירוב תבשילין (סימן ק"ב)

דין הכנה מיו"ט ראשון ליו"ט שני או לחול (סימן ק"א)

דינים מלוקטים לפסח (סימן קי"ז)

דיני הכנת הסדר (סימן קי"ח)

דברים האסורים בחוה"מ משום טרחה (סימן ק"ה)

אתגר – עיון במקורות בתורה בקשר למצוות

תפילה

* מערב פסח ובכל ימי הפסח אין אומרים "מזמור לתודה"

* ברכות הנשים בהדלקת הנרות

* בערבית – תפילת עמידה של שלושה רגלים, ומזכירים "חג המצות" (אם חל בשבת – מוסיפים

מעניין השבת)

* שחרית - של יו"ט (בשבת כנ"ל)

* תפילת טל

* מוסף של שלושה רגלים, והזכרת "חג המצות הזה זמן חרותנו" (אם חל בשבת מוסיפים "שבתות

למנוחה" ו"באהבה")

* במנוחה – תפילה לשלושה רגלים.

* במוצאי החג מתחילים לספור את העומר (ולכן מקדימים להתפלל)

* חול המועד – מוסיפים בשמו"ע "יעלה ויבוא", חצי הלל, תפילת מוסף.

הדברים שיש להכין בערב פסח מבעוד יום :

מצות, יין, מרור, חרוסת, כרפס, מי מלח, זרוע, ביצה

בכיתות א' – ב': הזכרת פרטים תוך מלאכת הציור וההדבקה

בכיתות ג' – ד': ===

בכיתה ה': הסברת הסיבות והסמליות

בכיתה ו': סדר הקערה, תוך התייחסות למנהגים השונים והדגשת השמירה על מנהגי האבות.

בכיתה ז': מצוות דאורייתא, דרבנן, ותקנות חכמים, מסביב לקערת הסדר:

דאורייתא – כילת כזית מצה, ספור יציאת מצרים

דרבנן - כזית מצה לכורך, מצה לאפיקומן, מרור, יין ל-4 כוסות

תקנת חכמים - הסבה לשמאל, טיבולים, מרור בכורך, כוס של אליהו

בכיתה ח': הוראות מעשיות להכנת הקערה

מנהגים:

בהקשרים המתאימים, יש מן הטעם לדבר על מנהגים שהתקבלו בעם ישראל, ולהסביר את

טעמם ושורשם:

- * דרשות שבת הגדול, חלת עניים, אמירת ההגדה בשבת הגדול, פוסקים לומר "ברכי נפשי"
- * הטמנת פתיתי חמץ לפני בדיקת חמץ
- * מנהגי חומרה בהרחקה מחשש חמץ
- * הגדרות של חשש חמץ – קטניות, שרויה
- * אפיית מצות מצווה, בשעה שהחמץ אסור כבר בהנאה
- * אמירת סדר קרבן פסח, במנחה של ער"פ,
- * הלל שלם בציבור, אחר ערבית בליל החג.
- * שתיית יין אדום בליל הסדר
- * עריכת השלחן בכלים נאים ביותר, כמנהג מלכים
- * לבישת בגד לבן (קיטל) בליל הסדר
- * חלוקת קליות ואגוזים לילדים כדי לעוררם שישאלו
- * אמירת "שיר השירים", אחר הסדר "עד שתחטפנו שינה"
- * בק"ש שעל המיטה- אומרים רק פרשה ראשונה וברכת המפיל
- * לאחר הפסח מתחילים לומר "פרקי אבות"

הגדה של פסח

כיתות א' - ב' : הלימוד יהיה בעיקר חווייתי ובנוי על שירת ההגדה והסבר בסיסי של הרעיון : סימני הסדר, מה נשתנה, והיא שעמדה, עשר המכות, אחד מי יודע, חד גדיא בכיתות הביניים ומעלה: ננסה להתמקד בכל שנה בקטעים מסוימים ולהסבירם בהרחבה, ונחזור על הקטעים האחרים כדי לרענן את הזיכרון.

בחירת הקטעים הביאה בחשבון, שהילדות הצעירות ערניות בתחילת הסדר ולכן, כדאי להכין לקראת הבנת תחילת ההגדה

כיתה ג' : הא לחמא עניא, עבדים היינו, ארבעה בנים, ברוך שומר הבטחתו
כיתה ד': מעשה ברבי אליעזר, אמר רבי אלעזר, צא ולמד, עד ונצחק אל ה'.
כיתה ה': חשבון המכות במצרים ועל הים, וישמע ה' קולנו, כמה מעלות טובות, פסח, מצה ומרור בכל דור ודור.

כיתה ו' : מבנה ההגדה

גירויים – מעשים ואמירות המעוררים את פליאת הילדים

השאלות – הבנים מתעוררים ושואלים

הרקע - הבנת שרשרת האירועים שקדמו ליצ"מ

התשובות – לבנים החכם והתם

ההודיה על הנס והחיוב לספר ביצ"מ בלילה זה

התשובה לבן הרשע

הלל – אמירת הלל המצרי על שני חלקיו, כולל ברכת הגאולה והשיר

הסעודה – מצוותיה ועשיותיה, שכולן מעין ההגדה

השיר והשבח – פיוטי הראשונים המשבחים את ה' ומתארים את גודל הנס והלילה

כיתה ז' : עיקר הלילה – מדרשים על יציאת מצרים

כיתה ח' : עיון בהגדה תוך התייחסות לחלקיה השונים, והעמקה לפי הזמן ורמת התלמידות.

פרשת השבוע:

כיתה ז' : פרשת החודש

קריאה בתורה בפרשת הנשיאים, כל נשיא ביומו

הפטרת שבת הגדול "וערבה לה", "הנה אנכי שולח לכם".

היסטוריה:

ערבי פסחים מזכים את ישראל עם קדושים, במצוות רבות. גם המושגים הקשורים לימים אלו, רבים.

טוב נעשה באם נצליח לארגן לתלמידות את ענייני הפסח לפי סדרם.

לתלמידות הצעירות אפשר להכין "לוח ניסן", במתכונת של לוח השנה, ובו הן תמלאנה את המיוחד

לכל יום. אפשר גם להכין מקום שיכיל רשימת הכנות המתוכננות ליום זה, ולהדריך להתכונן לחג

מתוך תכנון ומחשבה.

לבנות הכיתות הגבוהות, נכין סרגל היסטורי. בדיקות בשטח הוכיחו, כי גם אם התלמידות יודעות את

האירועים, הן מתקשות לארגן אותם לפי סדר כרונולוגי, שמטבע הדברים נותן להתרחשויות את

משמעויותיהן.

שיעורי היסטוריה של ערב פסח, טוב שיוקדשו להשלמת ההבנה ההיסטורית של המהלכים שהביאו לגלות ולגאולה.

בכיתה ו' : (הלומדת בחומש בראשית) נזכיר המאורעות מברית בין הבתרים ועד ליציאת מצרים, לפי סדר השנים מבריאת העולם.

כדאי לצרף את הדפים 21 – 23 מהלקט "בראש כל מועדות נשאת פסח" – המצוי במרפ"ד הממוחשב של החינוך העצמאי (אפשר להוריד בכל בית ספר שמחובר אליו).

בכיתה ז': (הלומדת חומש שמות) נפרט את סדר המאורעות הקשורים ליציאת מצרים. מי' בניסן ועד מתן תורה. אם הזמן מאפשר, כדאי להמשיך עד הכניסה לארץ בימי יהושע. (נס בקיעת הירדן, היה בי' בניסן).

בכיתה ח': (הלומדת חומש שמות) תיאור סדר הקרבת קרבן פסח בזמן שבית המקדש היה קיים, מתוך תיאורו של עד הראיה, כמובא בספר התודעה עמוד פ"א.

ספרות:

כיתות ה' – ו' : פסחים מתוך קושי ומסירות, עלילות דם וסיפורי הצלה ופדות.
כיתות ז' – ח' : פיוטי ההגדה – תוכן וצורה, אחר הדגשת ערכם וחשיבותם של הפיוטים.